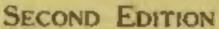
RUKMINĪ-HARAN NĀT

BY

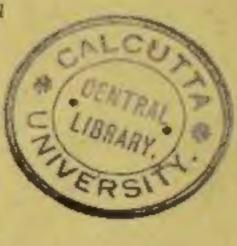
MAHAPURUŞA SANKARDEV IN 1532 A.D.

AMBICANATH BORAH, M.A.

LECTURER, CALCUTTA UNIVERSITY

UNIVERSITY OF CALCUTTA 1950

PRINTED IN INDIA.

PRINTED AND PUBLISHED BY SHENDRANATH EANLILAL,
EUPERINTENDENT (OPPG.) AT THE CALCUITA UNIVERSITY PRESS,
49, BAZRA ROAD, CALCUITA.

মহাপুৰুষ শ্ৰীশ্ৰীতশঙ্কৰ দেৱৰ ৰচিত

ৰুব্ৰিণী-হৰণ নাউ

কলিকতা ইউনিভাৰচিটিৰ অসমীয়া সাহিত্যৰ লেকচাৰাৰ শ্ৰীঅন্বিকানাথ বৰা, এম. এ. ৰ দ্বাৰা সম্পাদিত

The strain

ras

BCU 1906

152222

INTRODUCTION

The author of this Assamese drama, Mahā-puruṣa Sankardev was born in the year 1449 A. D. in the district of Nowgong in Assam. He was the Baiṣṇava reformer in that part of the country. He was the author of a large number of books in Assamese language; some of them were translations from Sanskrit while others were his original productions. Here we shall deal with only the dramas written by him.

The first drams written and played by Sankardev was Chihnajatra in the year 1468 A.D. when he was only 19 years old. Unfortunately the book has not been preserved, but in the biographies of Sankardev, written by his contemporaries, we find minute details of the first dramatic performance. We are told by these biographers that Sankardev was requested by his friends and relations to show them Baikuntha, the heaven of the Baisnavas and how Laksmi worshipped Bisnu, how Brahma, the creator,

received the command from Bisnu, how the Pārisadas, that is the devotees and servants, helped him in maintaining the creation. Sankardev accordingly wrote an Anka that is a drama, and painted scenes of seven Baikunthas, and coached the actors and the musicians for the performance. We are told about the difficulty Sankardev experienced in painting the scenes and how he was instructed by an unknown Sannyasi. believed to be God Siva in disguise, how to overcome it. On the scenes he painted everything that is read in the Puranas about Baikuntha. When the scenes were ready and musicians and actors were properly trained, the performance was held one night. Sankardev himself took the part of Bisnu of one Baikuntha. A bed was laid by the side of one scene, Sankardev riding on an actor taking the part of Garud with a mask on his face, approached the bed and sat on it. Then a boy taking the part of Laksmî with a lotus wreath in his hand entered and approached the bed where Bişnu was sitting. Brahmā, Siva and the Pārisadas entered and sat round the bed, and received his command regarding their respective duties; Laksmi rubbed the feet of the Blessed One, sitting by Him on the bed. In the same manner by the side of the scenes of other Baikunthas beds were laid and actors acted

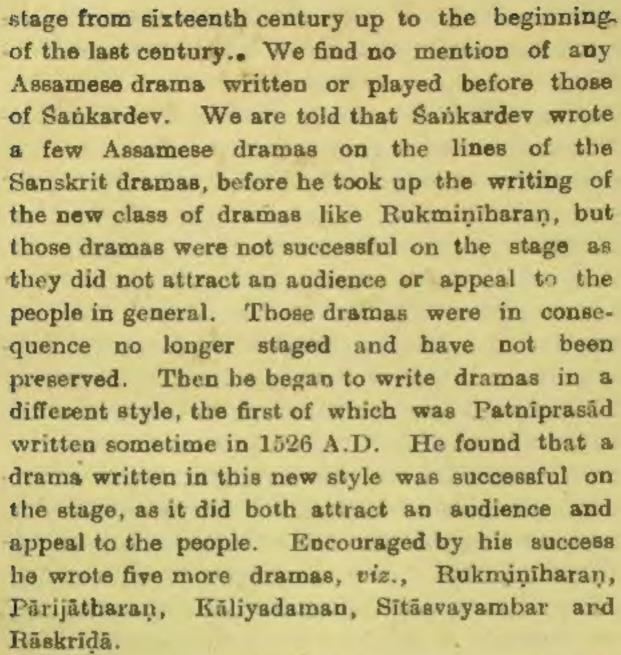
Things which could not be put in the mouths of actors or the Satradhar were explained in the songs. We have an example of this in Rukmini-haran also; the description of the journey of Vedanidhi from Kundina to Dvaraka has been given in a song to be sung by the choir.

The most important point to be noticed in that first dramatic performance of Sankardev, is the use of painted scenes closely bearing on the subject-matter of the drama. We know in steging Sanskrit dramas sometimes a single scene was used painted with various designs, but it had no bearing on the subject-matter of the play. Even in the stages of Europe scenes appeared at a much later date. Mr. Ashly Dukes in his treatise on Dramas says: "To Greeks scenery represented a formal background ..... The painting of the scene had a purely symbolic character and Hellenic taste would probably not have approved any simulation of reality ...... Scenery in the modern sense of the word began to be used ....in time of the Restoration in England and of the later Renaissance in Europe generally." Thus we find the scenery, closely connected with the subject-matter of the play as in modern theatres, was not used in playing the Sanskrit dramas in India and it came to be used in Europe in the seventeenth century, while as early as the 15th century Sankardev staged an Assamese drama with a background of painted scenes bearing on the subject-matter of the play. Evidently the credit of using, first, scenery in dramatic performances in modern sense, goes to Sankardev of Assam.

But the use of painted scenery in dramatic performances was not continued, the reason being the difficulty in getting the scenes painted. Therefore later dramatic performances were held without scenes.

Rukminibaran was another drama written by Mahapurusa Sankardev in the year 1531 A.D., when he was at Pathausi Satra and it was first played there. We are not told who took part in that play. We find references however to Sankardev himself with his learned disciple Madhabdev taking the parts of Nanda and Upananda respectively in the play of Dadhimathan, a drama written by Madhabdev. We also find mention of how people were pleased to witness the performance of Parijatharan, a drama of Sankardev. We are also told that Ramrai Thakur, the younger brother of Sankardev, acted as a stage-manager in the play of Rukminibaran.

Rukminiharan is representative of the class of dramas written for and played on the Assamese

Sankardev's main object was to preach his religion, so he sacrificed everything to that ideal; and in the construction of the dramas also he sacrificed literary beauty in order to make them popular and attractive and he was eminently successful in this. It is not known whether Sankardev borrowed this new style from somewhere or whether it was his own creation. He called his dramas Ankiyanāt

or Anka which is a class of Sanskrit drama, but his dramas do not conform to the rules of the Sanskrit dramas. As in the Sanskrit dramas Sankardev's dramas bave a Sutradhar but the functions of the Sutradhar in Sankardev's dramas are quite different from those of the Sutradhar of a Sanskrit drama. In the Sanskrit dramas the Sutradhar appears at the beginning, explains the play and does not come on the stage any more; but in Sankardev's dramas be remains on the stage all the time, guides the whole play and explains everything even the music and the songs. This enables the audience to follow the play easily and to get interest in it, even if they are not sufficiently educated. Therefore the introduction of the Sütradbär in this new rôle served the main purpose, namely, to explain the matter of the play and to sustain its interest. Considering these facts we shall probably be not wrong in concluding that this new style was the outcome of Sankardev's own practical experience.

These dramas were successful on the stage. They are therefore staged regularly in all the Satras (monasteries) and village Nāmghars (common prayer halls). They used to be played in the court of the Kings of Assam as well as in the houses of the nobles; and when an ambassador from a foreign monarch came to the

court he was entertuned by the performance, of one of these dramas. The success of these dramas induced many to write dramas. During the lifetime of Sankardev his learned disciple, Madhav dev, wrote a few dramas and subsequently a large number of drainis were written by various authors. In many Satras it grew up as a custom that as soon as a new Admik's came to the guds he elebrated that anspie ous occasion by writing a new draina. Thus we have a large number of dramas on various me dents from the l'uranas, the Mahabharata and the Ramayana Sometimes we have more than one drangs on the same subject by different writers for metance Kamsa badh drama as phyed in Darpeta Satra is not the saire as that plived in Dhing Satra It all these dramas were collected and published, they would show how the dramatic literature developed since sixteenth ceptury in the eastern corner of Aryavarta.

of these drama. The ranguage is medieval Assamese mixed with that dialect which is known as Brajabuli. Most of the Baisnava writers of Northern India used this dialect in their writings. In Assam also the Baisnava writers like Sankardev aid his successors used that dialect; but it is noticeable that they used it only in their dramas.

and in a few songs composed to Sanskritic tunes. We do not find a trace of Brajabuly in any other kind of writing, not even in Sankardev's Kirttan and Madhavdev's Namghosa which were meant to be sung in daily prayers. Yet in the dramas it finds such a prominent place. We would like to suggest two reasons for this being so. Firstly, we mentioned above that Sri Sankardev's main object was to preach his religion and he wrote these dramas with that end in view; he therefore wanted to make them attractive and at the same time to give them sanctity. If the Lods and goddesses appeared on the stage and talked in the colloquial language of the ordinary people, they might lose some of the sanctity and reverence attending them and so he made them speak in a language different from the one used by the people, but at the same time one that would be understood by them. Brajabuli served both the purposes. The second reason is that Brajadham the holy land for the Bassnavas and the dialect of the place was also considered sacred and it was natural for a Baisnava writer to use that sacred dialect in his writings, moreover there is the inherent sweetness of the language.

I take this opportunity to express my sincere thanks to Pandit Kokilesvar Sastri Vidyaratna, M.A., for correcting the Sanskrit Slokas in the book

and to Mr. Ramaprasad Mookerjee, M.A., B.L., and Mr. Syamaprasad Mookerjee, M.A., B.L., Batrister at Law, M.L.C., for the encouragement I received from them in connection with the printing of the book.

Senate House, Calcutta: The 25th August, 1932.

A. BORAB

পাত্রি

ক্ষিণী হবণ নাট মহাপুক্ষ গুৰু ই শক্ষবদেৱে বিভায়বাৰ তাৰ্থ লৈ যোৱাৰ আগেয়ে পাটবাউদাত থাকোতে
লিখিছে। মহাপুক্ষ গুৰু ১৫৩৩ গৃন্টাক্ষত বিভায়বাৰ
ভাৰ্থ লৈ যায় গতিকে এই নাট ১৫৩১ বা ১৫৩২* গৃন্টাক্ষতে
লিখা হয়। এই ক্ষিণী হবণ নাটব বিষয়ে অলোচনা ক্ৰিব
গুলিলে আমাৰ দেশৰ নাটা সাহিতালৈ অলপ চকুদিব
লাগিব, অকল অসমবেই নহয় ভাৰতৰ নাটা সাহিতাৰ
লগত এই নাটকৰ কি সম্বন্ধ আৰু ভাৰতৰ নাটা সাহিতাৰ
ব্ৰঞ্জাত ইয়াৰ কেনে ঠাই, আদি ক্থাৰ অলপ গ্ৰম লব লাগে।

অসমত অৰ্থাৎ পূৰ্বৰ ভাৰতত মহাপুকুৰ গুৰুৰ আগোয়ে কোনো নাটকৰ অভিনয়ৰ কথা কোনো বুৰজাত পোৱা নাযায়। অংশ্যে কুমাৰ ভাঙ্গৰ কথা আদি ডাঙৰ ডাঙৰ চক্ৰৱী ৰজা সকলৰ দিনত, ভাৰত বিখ্যাত পণ্ডিত

^{*} নিহিং সন্তত সক্ষণাৰ কালে থকা কলিংগ্ৰহণ আৰু সীতাৰ্ব্যন্ত লুবেইন মাটিতে বিন্দু বন্ধ বেল চলালক ত বচিত বুলি আছে, পোনহলে ১৪০০ লকা আগ্ৰহ ১৯৭৮ স্থাকা হয় সুক্ৰাবিলা সম্ভব লিখত ভাগৰ বী লেউৰ লকো ইয়াৰ লগত নিমিলে পতিকৈ আমি উল্লেখেন কলে যাগ্ৰীয়াৰ লক্ষ্যেৰ পৃথি মতে লকা নিলো আৰু ৰাইজৰ বিচৰলৈ আগে বচালো।

মকলেৰে ভৰপূৰ, সংস্কৃত ভাষা আৰু সাহিত্য আলোচনাৰ প্ৰধান কেন্দ্ৰ, কামকপত যে সংস্কৃত নাটকৰ কোনো অভিনয় বা আলোচনা হোৱা নাছিল, এনে অমুমান নহয়। কিন্তু আমি যেভিয়া ভাৰ কোনো প্ৰমাণ এভিয়ালৈকে পোৱা নাই, তেনে কথা আলোচনা কৰাৰ একো ফল নাই। আৰু যদি সেই সময়ত কোনো নাটকৰ অভিনয় বা আলোচনা হৈছিল, সি সংস্কৃততেহে হৈছিল, দেশীয় অর্থাৎ অসমীয়া ভাষাত নহয়। মহাপুৰুষ শক্ষকদেৱৰ আগলৈকে অৰ্থাৎ শক্ষৰ দেবৰ ১৯ বছৰ বয়সত ১৪৬৮ খৃষ্টাব্দত চিক্নযাত্ৰা ভাওনা পভাৰ আগেয়ে কোনো দেশীয় ভাষাত অভিনয় বা দেশীয় অৰ্থাৎ অসমীয়া ভাষাৰ নাটকৰ কথাৰ একো গম পোৱা নাযায়। গতিকে মহাপুক্ষ শক্ষৰদেৱেই অসমীয়া ভাষাত প্ৰথম নাটক ৰচোঁতা আৰু গুৰুজনে পতা চিহ্নযাত্ৰা ভাওনাই প্রথম অসমীয়া অভিনয় বুলি ধৰিলে ভূল নহব। বিশেষকৈ ৰামচৰণ ঠাকুৰে লিখা গুৰুচৰিত পুৰিত চিহ্নযাত্ৰা ভাওনা পাতোতে গুৰুজনে যিমান নতুন আহিলা পাতি গোটাই সায়োজন কৰিব লগা হৈছিল বুলিছে আৰু সেই আহিলা পাতি বিলাক তেওঁ নিজে বাঢ়ৈ ধনিকৰ আদিক যিদৰে বুজাই শুনাই কৰাৰ লগা হৈছিল আৰু অভিনয় দেখি মামুহে যিমান আচৰিত মানিছিল, ইত্যাদি কথাৰ পৰা বুক্ত। যায় যে ভাৰ আগেয়ে তেনে কোনো অভিনয় হোৱা নাছিল।

পাতনি

নহাপুক্ষ শক্তবদেৱৰ এতিয়া ৬ ছখন নাট পোৱা গৈছে। তাৰ ভিতৰত পত্নীপ্ৰসাদ প্ৰথমে লিখে, পাচত ক্লিণী হৰণ, সাঁতাপয়ন্ত্ৰ, কালিয়দমন আৰু পাৰিজাত হৰণ ৰচনা কৰে, শেহত ৰাসলীলা লিখা হয়। এই কেইখন নাটক ৰচনা কৰাৰ আগেয়ে আৰু কেইখনমান নাট গুৰুজনে ৰচনা কৰা বুলি স্থুন্দৰীদিয়া সন্তৰ পণ্ডিত শ্ৰীযুত কুপানাথ ভাগৱভাদেৱে আমাক জানাইছে। সেই নাটবোৰ এতিয়া পোৱা নাযায়, ভাগৱ ই'দেৱে লুপ্ত হল বুলিছে। এই নাটকবিলাক লুপ্ত হোৱাৰ আমাৰ এটা আমুমানিক কাৰণ পাচত দিয়া হব। চিহুনোতা আমাৰ প্ৰথম ভাওনা, কিন্তু চিহ্নথাত্ৰ। নাট পোৱা নাই। কোনো কোনোৰ মতে চিহ্নগাবুলি এখন নাট লিখা হোৱাই নাছিল। কেৱল চিনখন আঁকি দেখুবাই বুজাই দিয়া হৈছিল। আমি কিন্তু সেই মত সমৰ্থন কৰিব নোৱাৰোঁ, কিয়নো ৰাম্চৰণ ঠাকুৰৰ শুক্চবিত পুথিত আছে : 🕟

বৈকৃতি নগৰ পটতে লেখিয়া

আম কৰিলন্ত ভাৰ ।

ধ্যোলিৰ দোষা প্ৰথমে লেখিলা

ছিত্ৰীয় শ্লোক বচিলা ।

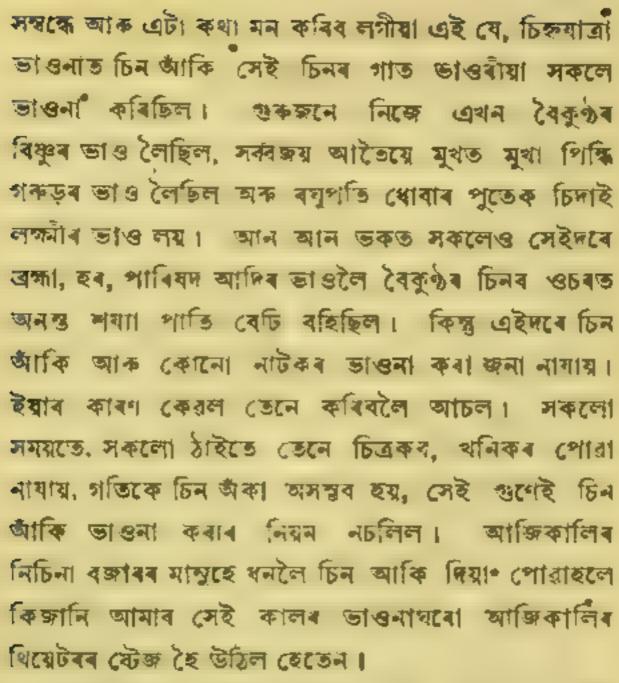
সূত্ৰ ভটীমাক গীততে কৰিলা

চিন সৰ বিভাগিলা ।

১৮ পাডনি

গীত সূত্ৰ নাট সৃমত্তে কৰিয়া বেৰে সাক্ষ কৰিলস্ত। ভূঞাসৱে ৰভা ঘৰ সাজি যেবে শক্তৰত জনাইলস্ত।

এই বিবৰণৰ পৰা স্পষ্টকৈ দেখা যায়, যে চিক্ৰয়া বা বুলি এখন অঙ্ক অৰ্থাৎ নাট লিখা হৈছিল। ভাত সুৰ্ধাৰ আছিল, সূত্ৰাৰৰ বচন আছিল, আন আন ভাওৰীয়া সকলৰ বচন আছিল, আৰু কিছুমান কথা গাঁততে স্তমাই দিয়া বুলি লিখিছে অৰ্থাৎ যিখিনি কথা ভাওৰীয়াৰ বচনৰ থাবা প্ৰকাশ নেপালে, সেইখিনি গাঁভৰ ঘাৰা প্রকাশ করাইছিল। গেনেকৈ করিণী হবণ নাটত বেদনিধিবাপু কুণ্ডিণ নগৰৰ পৰা ঘাৰকা পুৰলৈ যোৱাৰ বিবৰণ কোনো ভাওবায়াৰ বচনত দিব নোৱাৰি, অথচ সূত্ৰধাৰৰ বচনত দিয়াটোও ভাল নেদেখি, গভিকে সেই থিনি কথা গীততে দিয়া হৈছে। এই চিক্নানা নাট লুপ্ত হোৱাৰ কাৰণ, অনুমান হয় ইয়াক অভিনয় কৰিবলৈ আচল। ইয়াক অভিনয় কৰিবলৈ গুৰুজনে নিজে সাত বৈকুণ্ঠৰ পট বা চিন আঁকিছিল। সেইদৰে সদাই চিন আঁকি এই নাটকৰ অভিনয় কৰা সম্ভৱ নাছিল, গতিকে তাৰ অভিনয় নোহোৱাত পুথিৰ সৰহ নকল কৰা নহল আৰু লাহে লাহে লুগু পালে। এই প্ৰথম অভিনয়

মহাপুক্ষ শক্ষৰদেৱৰ আৰু তেওঁক অনুক্ষণ কৰি লিখা নাটকবিলাকৰ বিষয় আলোচনা কৰোতে এটা কথা সদাই মনত ৰাখিবলগীয়া এই যে নাটকবিলাকৰ প্ৰধান বা একমাত্ৰ উদ্দেশ্য আছিল ধৰ্মমত বিলাক সন্বসাধাৰণক বুজাই দিয়া। এই মূল উদ্দেশ্যটো লক্ষ্য ৰাখি নাটক বুলা কৰাত নাটকবিলাকৰ আন কোনো গুণৰ হীন-

২+ ' - , পাডনি

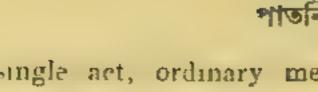
ডেড়িলৈ মন কৰা নাছিল কেৱল কণা যাতে লৰা, ভিকতা, সক, ডাঙৰ, শিক্ষিত, অশিক্ষিত সকলোৱে বুজিব পাৰে ডালৈহে চকু ৰখা হৈছিল। আৰু এইটো স্পাইকৈ দেখাগৈছে, সেই উদ্দেশ্য সম্পূৰ্বকণে সফল হৈছিল। সেইগুণেই এই নাটকবিলাকৰ ভাওনা আজিলৈকে অস্মায়াৰ হাড় মগজুত সোমাই আছে।

মহাপুক্ষ শক্ষবদেৱে সংস্কৃত নাটকৰ আহিবে, সংস্কৃত নাটকৰ নিয়ম অনুসাবেই নাটবোৰ ৰচনা কৰিছে। কিন্তু তেওঁৰ উদ্দেশ্য সফল কৰিবলৈ অলপ লবচৰ কৰিব লগা হৈছে। নাটকবিলাকক অন্ধ বোলা হৈছে, যেনে-পাৰিজ্ঞাতহৰণ নাট সন্ধন্ধে চৰিত পুথিত আছে:—

পাৰিজাত হেন নাম অক্ষ মহা অসুপাম কবিলা শক্ষৰ ভাত পাছে।

• ৰচিলন্ত অক যেবে লোকৰ আনন্দ তেবে

আমাৰ মানুহে দেই গুণেই এই নাটক বিলাকক অন্ধীয়ানাট বোলে। অন্ধ সংস্কৃত নাটকৰ এটা শ্রেণী। সংস্কৃত নাটক দহ শ্রেণীত ভাগ কৰা হৈছে যেনে, নাটক, প্রহসন, প্রকৰণ, ভাণ, অন্ধ বা উৎস্প্তিকান্ধ, উহামৃগ ইত্যাদি। এই অন্ধ শ্রেণীৰ নাটকৰ লক্ষণ সন্ধন্ধ সংস্কৃত নাট্যশান্ত্র মতে লিখা বিশ্বনাথৰ সাহিত্যদর্শণ গ্রন্থৰ ইংৰাজী ভাঙনিত এই দৰে আছে, Anka or Utsristikanka is a piece in a

The pathetic is the permanent flavour in it, abounding as it does in lamentation of women of self-disparagement. The plot should be a well-known story expanded by poet's imagination. It has two junctures, the Mukha (opening) and Nirvahana (conclusion) with their subdivisions and also the ten subdivisions of Läsya (gentle dance).

সক্ষ শ্রেণীৰ নাটকৰ এই সূত্র আমাৰ নাটকত সম্পূর্ণনপে নাথাটো। নাটক খনত মাত্র এটা অক্ষ থাকিব লাগে, এই নিয়মটোত বাজে আন লক্ষণবোৰ একেবাৰে বেলেগ। বিশেষকৈ এটা কথাত সংস্কৃত নাটকৰ লগত আমাৰ নাটক একেবাৰে নিমিলে, সেয়ে হৈছে সূত্রধাৰ।

সকলো শ্রেণীৰ সংস্কৃত নাটকতে সূত্রধাৰ আছে।
সূত্রধাৰে নান্দী অর্থাৎ মঙ্গলাচৰণ গোৱাৰ পাচত নান্দান্ত্যু
সূত্রধাৰঃ বৃলি নাটকৰ সূচনা কৰে। কোনো নাটকত
নটীৰ আগত, কোনো নাটকত বিদূষকৰ আগত, কি নাটক
কোন দৰে অভিনয় কৰা হব, তাকে কৈ সূত্রধাৰ গুছি যায়।
পুৰণি সংস্কৃত নাটকত হেনো এজন স্থাপক বোলাও
আছিল। নান্দী গোৱাৰ পাচত, সূত্রধাৰে নাটকৰ সূচনা
কৰি দিলে, স্থাপকে নাটকৰ অভিনয় আবস্ত কৰায়।
কিন্তু পাচৰ নাটকৰ অভিনয়ত সূত্রধাৰেই স্থাপকৰ কাণ্যিটোও

গাতনি

কৰাৰ প্ৰথা হল, গতিকে স্থাপক ওলোৱা প্ৰথা লুপ্ত গালে। আমাৰ নাটকত নান্দী গোৱা হয়।• সংস্কৃত নাট্যশাস্ত্ৰত নান্দী কেইশাৰী হব লাগে, কেনেবিলাক কথা তাত থাকিব লাগে, এইবোৰ ধৰিদিছে। কিন্তু আমাৰ নাটকত ভেনে কোনো বন্ধা নিয়ম মনা দেখা নেযায়। অৱশ্যে স্দাই নান্দীত সংস্কৃত শ্লোক চুটা বা তিনটা থ'কে আৰু অস্মায়াত এডোখৰ ভটিমা ধকা দেখা নায়। এই নান্দীও আমাব নাটকৰ অভিনয়ত সূত্ৰধাৰেই গায় আৰু শেহত ঠিক সংস্কৃত নাটকৰ নিচিমা "নান্দ্যক্তে সূত্ৰধাৰ:" বুলি নাটকৰ সূচনা কৰে। আমাৰ সূত্ৰণাৰে সদাই সক্ৰ'ক সম্বোধন কৰি, সন্ধাৰ প্ৰশ্নৰ উত্তৰ দি অভিনয় আৰম্ভ কৰে। সংস্কৃত নাটকত অভিনয় আৰম্ভ কৰি দি সূত্ৰধাৰ ভাওনা ঘৰৰ পৰা ওলাই যায়, কিন্তু আমাৰ নাটকৰ সূত্ৰধাৰ ভাওনা ঘৰত সভতেই থাকে আৰু তেওঁ এটাইবিলাক ভাওৰীয়াক সময়মতে এজন এজনকৈ উলিয়াই আনে, কোনে কেভিয়া কি কৰ লাগে ইন্দ্ৰিভ দিয়ে। অভিনয় বুজিবলৈ যিথিনি কথা ভাওৰীয়া সকলৰ বচনত দিব নোৱাৰি তাক সূত্ৰধাৰে নিজে কৈ অভিনয় বুজিব পৰা কৰি দিয়ে। আজিকালি থিয়েটাৰ ঘৰতো ছপা প্ৰগ্ৰেম এখন হাতত নহলে অভিনয় বুজিবলৈ টান হয়। সেইদৰে পোন্ধৰ <u>শোল শতিকাত তেনে ছপা প্রয়েম দর্শকর হাতত নথকাত</u> অভিনয় বুজিবলৈ টান আছিল। এই দোষটো সংস্কৃত

পাত্ৰি

নাটকত সম্পূৰ্ণৰূপেই আছিল। সেইগুণে সংস্কৃত নাটকৰু অভিনয় কেইজনমান পণ্ডিত ব্ৰাক্ষণ আৰু ক্জীয়ইছে চাইছিল। সৰ্বৰ সাধাৰণে সেই অভিনয়বোৰৰ একো ভূ নেপাইছিল আৰু নেচাইছিল। প্ৰফেচাৰ কিথ আদি পণ্ডিত সকলৰ মতে সংস্কৃত নাটকৰ অভিনয় বছত ঠাইত শুদ্ৰক চাবলৈ দিয়াই নহৈছিল। গৃতিকে সংক্ষৃত নাটকৰ অভিনয় সৰ্ববসাধাৰণে বৃজিব পৰা কৰাৰ চেক্টা হোৱাই নাছিল। কিন্তু আমাৰ মহাপুৰুষ শক্কৰদেৱৰ উদ্দেশ্য আছিল মহং। তেওঁ সকলোকে জ্ঞানৰ পোহৰ দিব পুজিছিল, তেওঁ অসমৰ তথা, সুখী, ডাঙৰ, সৰু, উচ্চ-কুলায়া, নীহকুলায়া সকলোৰে মানত জানৰ বৃদ্ধি ছলাব পুঞ্জিছিল। তেওঁ নাটক কেইজনমান পণ্ডিতৰ নিমিত্তে লিখা নাছিল, তেওঁৰ নাটকৰ অভিনয় যাতে সকলোৱে অতি সহজে বুজিৰ পাৰে সেয়ে তেওঁৰ লক্ষ্য আছিল, গতিকে তেওঁ নাটকৰ অভিনয় বুঙ্গাই দিবলৈ সূত্ৰধাৰ জন ভাওনা ঘৰত সততে ৰাখিছিল। তেনে কৰাত দৰ্শকে ভাওনাৰ এটাইবিলাক ভাওনীয়াক চিনি পাইছিল আৰু সকলো কথা বুজি পাইছিল। গতিকে মামুহে ভাওনা চাই ৰস পাইছিল। এইদৰে এই নাটকবিলাকৰ ভাওনাই দ=কি আকৰ্ষণ কৰাত আমাৰ দেশত অসংখ্য নাটক লিখা হৈছে আৰু আমাৰ নাট্য সাহিত্যই ভাৰতৰ ভাষা বিলাকৰ সাহিত্যৰ মাজত উচ্চ আসন লাভ কৰিছে।

পাত্ৰনি

ওপৰত উন্থুকিবা হৈছে যে পণ্ডিত খ্রীযুক্ত কুপানাথ ভাগরতীদেরে কয় মহাপুৰ্ষ গুৰুণে এই ছখন নাটক ৰচনা কৰাৰ আগেয়ে আৰু নাটক বচনা কৰিছিল, কিন্তু সেই নাটকবোৰ লুপ্ত হৈছে। আমি অনুমান কৰোঁ। সেই নাটোকবোৰ ঠিক সংস্কৃত নাটকৰ নিচিনাকৈ লিখা হৈছিল অৰ্থাৎ সূত্ৰধাৰ নাটকৰ সূচনা কৰি দি গুভি গৈছিল। পাচত দেখা গল যে তেনে কৰিলে দৰ্শকে ভাওনা ভাষাকৈ মুৰুজে আৰু সহৰকৈ দৰ্শক আক্ষণ ক্ৰিব নোৱাৰে, গতিকে ভাওনা যাতে ভালকৈ নুজে তেনে কোনো উপায় কৰি নাটক ৰচনা কৰিব লগা হল। সেই দেখি এই নতুন নাটক-বিলাকত সূত্ৰধাৰক ভাওনা ঘৰত সভতে ৰথাই কণা বুজাই দিয়া কৰি দিলে। তেনে কৰাত দেখা গল, ভাওনা সকলোৱে বুজিব পৰা হল আৰু সকলো শ্ৰেণীৰ দৰ্শককে আকৰণ কৰিলে। এই নতুন নাটকবোৰৰ ভাওনা গেভিয়া ইয়ান মনোগ্ৰাহী হবলৈ ধৰিলে আগৰ নাটক বিলাকৰ অভিনয় নকৰা হল, গতিকে পুথিৰ নকল নকৰাত লাহে লাহে লুপ্ত হল। নাইবা গুৰুজনে যেতিয়া দেখিলে, তেওঁৰ নতুন নাটকবোৰৰ ভাওনাহে সকলোৱে বুজা হল, আফ অভিনয় মনোগ্রাহী হল, ছেতিয়া তেওঁ নিজেই আগেয়ে লিখা নাটক বিলাক অকামিলা বুলি নন্ট কৰিলে। কিন্তু আমাৰ এই অনুমান খ্রীষুত ভাগরতীদেরে মানিব নেখাজে। গভিকে আমি ইয়াক ৰাইজৰ বিচাৰলৈ আগবঢ়ালো।

সংস্কৃত নাটকত সদাই এজন বিদ্যুক থাকে কিন্তু আমাৰ কোনো নাটকত বিদ্যুক নাই, এই কথাতো সংস্কৃত নাটকৰ লগত আমাৰ নাটকৰ অমিল। যদিও আমাৰ নাটকৰ মাজত তেনে কোনো থেমেলীয়া ভাওৰীয়া দিয়া হোৱা নাই, কিন্তু অভিনয় কৰাত সদাই আমাৰ ভাওনাত নাটকৰ অন্ধ নহলেও দৰ্শকৰ মানত বং লগাবলৈ আৰু ভাওনাৰ ভাওৰীয়া সকলক মাজে মাজে জিৰণি দিবলৈ অভিনয়ত সদাই থাকে।

প্নপ্তয়ৰ দশকণ শাস্ত্ৰ, সংস্কৃত নাটকৰ অভিনয় কৰোতে কেইটামান কথা দেখুৱা দোষণীয় বুলি লিখিছে, যেনে থোৱা, থিকাউৰা, যুক্ষ ইত্যাদি। কিন্তু আমাৰ নাটাকাৰ সকলে সেইবোৰ মানি চলা দেখা নেযায়। যেনে পত্নীপ্ৰসাদ আৰু চোৰধবা নাটকত গোগায়ে লৱমু খোৱা দেখুৱা হয়, বহুত নাটকৰ অভিনয়ত যুক্ষও দেখুৱা হয়।

এই নাটক বিলাকৰ ভাষা বিশেষকৈ মন কৰিব লগীয়া। বোল্ল শতিকাৰ ভাষাৰ লগত অৱশ্যে আমাৰ বৰ্তমান ভাষাৰ কিছু অমিল থাকিবই, কিন্তু এই নাটক বিলাকৰ ভাষাৰ লগত আমাৰ বৰ্তমান ভাষাৰ অমিল বৰ বেচি। ইয়াৰ কাৰণ নাটক বিলাকত, সেই সময়ৰ আমাৰ ভাষাৰ লগত ভাৰতবৰ্গত ব্ৰজাৱলী বুলি যি এটা কথিত ভাষা আছে, ভাকে

বহুল পৰিমাণে মিহলোৱা হৈছে। ব্ৰহ্মানী অৰ্থাৎ ব্ৰহ্ম-ধামৰ কথিত ভাষা; পোন্ধব, যোৱা শতিকাৰ উত্তৰ ভাৰতৰ বৈষ্ণৱ কৰি প্ৰায় এটাই বিলাক্ষেই ৰচনাত অলপ অচৰপ ব্ৰজাৱলী মিহলি আছে ৷ হিন্দুস্থানৰ বিভাপতি, বঙ্গদেশৰ চণ্ডীদাস আদিৰ ৰচনাত ইয়াক বছত পোৱা যায়। এওঁ-বিলাকৰ পাচৰ বৈষ্ণৱ কবিসকলৰ ৰচনাতে৷ ইয়াৰ প্ৰভাৱ অভি কম নহয়। গভিকে আমাৰ দেশৰ বৈষ্ণঃ কৰি সকলেও ইয়াক আদৰ কৰা একো আচৰিত কথা নহয়। কিন্তু ব্ৰন্ধাৰণী ব্যৱহাৰ কৰাত আন দেশৰ কবি সকলৰ লগত আমাৰ দেশৰ কবি সকলৰ এটা ডাঙ্গৰ প্ৰভেদ আছে। আন দেশৰ বৈষ্ণৱ কবি সকলে তেওঁ বিলাকৰ সকলো ৰক্ম গীত পদতে ব্ৰন্থাৱলী মিহলাইছিল কিন্তু আমাৰ কবি সকলে তেনে কৰা নাছিল। তেখেছ-সকলে নাটকবিলাকত বাজে তেখেতসকলৰ আক কোনো ৰক্ষ ৰচনাত ব্ৰহ্লাৱলী ব্যৱহাৰ কৰা দেখা নেযায়। বৰগীভবিলাকত আছে সচা, কিন্তু সৰহভাগ বৰগীতেই নাটকৰ পৰা নিয়া, গতিকে সিও নাটকৰ অঙ্গ। আন কোনো কাব্য, কোষ, ঘোষা, পদ আদিত ব্ৰজাৱলীৰ গোন্ধো নাই। মহাপুৰুষ গুৰুৱেই প্ৰথমে নাটকত ইয়াক ব্যৱহাৰ কৰে, অথচ তেওঁৰ কীৰ্ত্তনত তাৰ চাঁও নাই। ভেনেহলে বিশেষকৈ নাটকবিলাকত ইয়াক ব্যৱহাৰ কৰাৰ কাৰণ কি 💡 বঙ্গদেশৰ বৈষ্ণৰ কবি সকলে ব্ৰজাৱলী

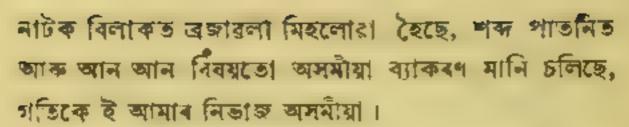
পাতনি

ব্যৱহাৰ কৰা সহকে আলোচনা কৰি ৰায় বাহাছুৰ ভাক্তৰ দানেশচন্দ্ৰ সেন আৰু ৰায়বাছৰ থগেন্দ্ৰ নাথ মিত্ৰ মহাশয়ে কয় যে, যাতে উত্তৰ ভাৰতৰ এটায়ে গাঁত পদবোৰ বুজিব পাৰে তাকে লক্ষ্য কৰি বন্ধালী কৰি সকলে তেওঁলোকৰ ৰচনাত ব্ৰজাৱলী মিহলাই-ছিল। আন প্ৰদেশৰ কৰি সকলে যি উদ্দেশ্যেৰে ব্ৰজাৱলী নিমিহলাওক আমাৰ কৰি সকলৰ উদ্দেশ্য একেবাৰে বেলেগ আছিল বুলি আমাৰ বিশাস।

অংমি আগেয়ে কৈছে৷ যে আমাৰ নাটক বিলাকত বাজে আন কভো ত্ৰকাৰলী পোৱা নাযায় আৰু আমাৰ নাটকবোৰ সংস্কৃত নাটকৰ আহিৰে লিখা। সংস্কৃত নাটকৰ ভাষা সম্বন্ধে ধনজয়ৰ "দশকপত" কৈছে যে নাটকত উচ্চত্ৰপৰ মানুহৰ মুণত সংস্কৃত, আৰু সাধাৰণতে তলৰ শ্ৰেণৰ মানুহৰ মুখত সৌৰসেনী আৰু মাগধী প্ৰাকৃত দিয়া হয়। গতিকে সংস্কৃত নাটকত সৌৰসেনী আৰু মাুগধী ভাষা চলিয়েই আছিল। মহাপুৰুষ শঙ্কৰদেৱে যেতিয়া নাটক ৰচনা কৰিলে সেই নাটকভো দেশীয় অৰ্থাৎ অসমীয়া ভাষাৰ লগত সেই সৌৰসেনা বা মাগ্ৰী ভাষা ভালি ছিলি মিহলোৱা একো অচৰিত কথা নহয়। কিয়নো ভেভিয়া কোনো দেশীয় ভাষাত নাটকৰ আদৰ্শ নাছিলেই। মহা-পুৰুষে নাটকত ব্ৰজাৱলী মিহলোৱাৰ ঘীতিয় কাৰণ, নাটকৰ অভিনয়লৈ দৰ্শকৰ ভক্তি আৰু শ্ৰন্ধা বঢ়োৱা। নাটকৰ

পাতনি

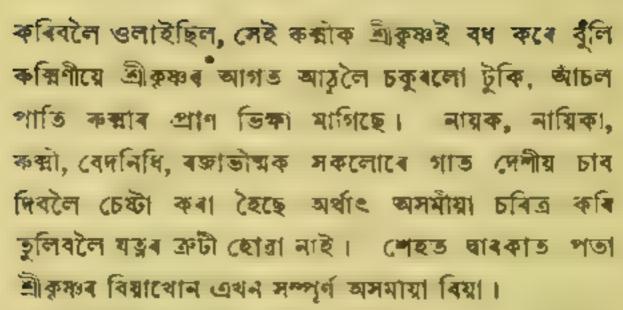
উদ্দেশ্য ধর্ম্ম প্রচাৰ কৰা আৰু সেইগুণে এটাইবিলাক নাটক ধর্ম সম্বন্ধ । সেই নাটকৰ অভিনয়ত দেৱ দেৱা সকল ওলাই সাধাৰণ মাসুহে কোবা মাতেৰে কথা কলে সৰ্ববসাধাৰণৰ সেই সকললৈ ভক্তি আৰু শ্ৰন্ধা কমি যাব পাৰে, গতিকে সাধাৰণে নোকোৱা ভাষা তেওঁবিলাকৰ মুখত দিব লাগে। সংস্কৃত অবশ্যে ঠিক হল হেতেন, কিন্তু স স্কুত দিলে ইফালে দৰ্শকে সূৰুকা হয় আৰু নাটকৰ উদ্দেশ্য বিকল হয়। গভিকে এনে এটা মাত দিব লগা হল, যি সকলোবে সহজে বুজে অথচ সাধাৰণৰ মাত নহয়। ব্রজ্ঞানেলানেই এই দ্রয়োটা উদ্দেশ্য সিদ্ধি হল। বিশেষ ব্ৰজাবলা পৱিত্ৰ ব্ৰজ্ঞধামৰ ভাষা, গভিকে বৈষ্ণৱৰ পক্ষে ইয়ো দেৱভাষাৰ হুলা। ভাষাটিও শুনিবলৈ মিঠা। যদিও আমাৰ দেশত এই ভাষাক ব্ৰহ্মানলা বোলে, প্ৰকৃততে এই ভাষা এজধান অৰ্থাৎ মথুৱা বৃন্দাৰন অঞ্চলৰ ভাষা নহয়। হিন্দুস্থানত পশ্চিম হিন্দি আৰু পূৰ্ব হিন্দি বুলি চুৰ্ক্য ভাষা কোৱা হয়। কনৌজ, মথুৰা আদিত পশ্চিম হিন্দি চলে, অযোধ্যাৰ পূৰৰে পৰা মিথিলা অৰ্থাৎ বিহাৰলৈকে পূৰ্ববহিন্দি কোৱা হয়। আমি পণ্ডিত ≧াযুক্ত অন্ধিকাচৰণ বাজপাই মুহোদয়ৰ লগত আলোচনা কৰি বুজিব পাৰিলো আমাৰ নাটক্ৰিলাকত যি হিন্দি মিহলি আছে সি পূৰ্ব-হিন্দিহে পশ্চিম-হিন্দি নহয়। গতিকে এই ভাষাক ব্ৰহ্মারলী নবুলি মৈথিলীহে বুলিব পাৰি। যদিও আমাৰ

মহাপুৰুষ শঙ্কৰদেৱে নাটক ২চনা কৰাৰ পাচত, তেওঁৰ আহি লৈ আমাৰ দেশত বহুত নাটক ৰচনা হৈছে। শকৰ-দেবৰ জীৱন কালতে জগংগুক মাধৱদেৱে দ্ধিমখন নাট ৰচনা কৰে আৰু সেই নাটৰ অভিনয়ত গুৰুজনে নিজে নন্দৰ ভাও লোৱা বুলি চৰিতপুথিত আছে। অনেক সভ্ৰত এনে এটা নিয়ম হৈ পৰিছিল যে নতুনকৈ সভাধিকাৰ এজনা হলেই তেওঁ এখন নাটক বচনা কৰে। গতিকে আমাৰ দেশৰ সন্থই সন্থই বহুত ভাল ভাল নাট ৰচনা হৈ পৰি আছে। আমি জনাত অকল দিহিং মুক্ততেই সভাধিকাৰ সকলে ৰচনা কৰা নাটক এই কেইখন,— ত ভকতৰঞ্জন দেৱৰ শক্তিশেল ১৭০১ চনত বিখা, তকৈবল্য-নন্দনদেৱৰ ১৭৪৭ চনৰ পৰা ১৭৮২ চনৰ ভিতৰত লিখা, কংসবধ, ৰামজন্ম, পুতনাবধ, ধেমুকান্থৰ বধ, মৃত্তিকা ভক্ষণ; প্ৰেম ভূষণদেৱৰ গোপীহৰণ, আৰু বল্লভচন্দ্ৰদেৱৰ স্থামন্ত-হৰণ। এই দৰে আন আন সভ্ৰতো অনেক সুন্দৰ সুন্দৰ নাট পৰি আছে। এই এটাই বিলাক নাটক গোটাই প্ৰকাশ কৰিলে যোৱ শতিকাৰে পৰা আমাৰ পুণ্যভূমি অসমত নাট্য সাহিত্যৰ কেনেকৈ ক্ৰমবিকাশ হৈছিল দেখা যাব। উত্তৰ ভাৰতৰ আৰু কোনো দেশীয় ভাষাত ইমানবোৰ

এনৈ ওখতৰপৰ নাটক নাই। এইবিলাক উলিয়াই দিলে আমাৰ দেশৰ আৰু সাহিত্যৰ গৌৰৱ বাঁচিব। আশাকৰো আমাৰ উঠি অহা শিক্ষিত ডেকা সকলে এই বিলাকলৈ চকু কৰিব।

ক্লিণীহৰণ নাট্ড প্ৰব্ৰাগ, বিৰহ, মিল্ন আৰু মিল্ন ভক্ষৰ আশ্বল এই আটাইকেইটা ২সৰ সমাবেশ। নায়ক नाग्निका प्रसारना भूनंतनाभ कुन्मनरेक जांका टेहरइ। ক্লিণীৰ বিৰহৰ অৱস্থাৰ বৰ্ণনা বন্ধদেশৰ বৈষ্ণৱ কৰি-সকলৰ ৰাণাবিৰহৰ বৰ্ণনাভকৈ কোনো গুণৈ হান নহয়। मिलनड नाथक नायिकाव व्यानन सुन्मदरेक गृहि उलाहेरह । পাচত কলিণীৰ মিলন ভক্তৰ আশক। আৰু শ্ৰীকৃষ্ণৰ নিজৰ বীব্ৰৰ প্ৰভাৱ দেখুৱাই দিয়া আখাস, নাটকত কুক্ৰকৈ থাপু খাইছে। কলিশীৰ চৰিত্ৰত তিকভাৰ চৰিত্ৰ ডাঙ্ক छ। देशर्गभीदाङ। छ्न्मबरेक (प्रथ्वा देश्ह । (याङ्या শ্রাক্ষণীল বিবাহ দিয়া নহয়, আৰু শিশুপালক দবা অনা হৈছে বুলি কলিণীয়ে শুনিলে, তেওঁ বৈঘ্ছানা নহৈ নিজে ভাবি উপায় স্থিৰ কবিলে আৰু বেদনিধিক মাতিবলৈ পঠিয়ালে। কিন্তু বঙ্গালী কৰিৰ ৰাধাবিৰহত, ৰাধা বাউলা, নিজৰ ভ বিবলৈ একো শক্তি নাই, সকলো ভূল কৰিছে, স্থাসকলেহে উপদেশ দি চলাইছে। শেষত স্ত্ৰীচৰিত্ৰৰ উদাৰতা গুণো কক্মিণীৰ গাত ভালকৈ দেখুৱা হৈছে। যি করীয়ে শিশুপালক দৰ৷ অনাত কক্ষিণীয়ে আগ্নহত্যা

ক্রিণাহৰণ নাট্ৰ গাঁভ কেইটা অস্মীয়া সাহিত্যৰ অসুপম বস্তু। ভাষাৰ লালিডা, উপমাৰ মিল, ভাবৰ সামঞ্জ, সকলো বিষয়তেই ই অতি ওথথাপৰ। বেদনিধি অহাত তেওঁৰ ৰূপাল্য ৰেঘা, পিন্ধা নিকা কাপোৰ আদি বর্ণোরা স্থন্দৰ হাহিউঠা গাঁড; আকৌ শ্রীকৃষ্ণৰ লগত ৰজা সকলৰ যুদ্ধৰ সময়ৰ গীতত, ঠিক ৰণৰ বাজনাৰ নিচিনা বাজিযোৱা ভাষা, বিৰহৰ সময়ৰ গীজত কৰুণ ৰসৰ মিহি ভাষা; সেই অনুৰূপে উপথা আৰু তাল মান। আঁমাৰ বিখাস অসমত এই গীতবিলাকৰ ৰাগ বাগিনী ঠিককৈ গোৱা নাহয়। ৰাগ ভাল চুয়োটা নিভাক্ত সংস্কৃত অৰ্থাৎ হিন্দু সঙ্গীত শান্তৰ। এই ৰাগ ৰাগিনাবিলাক হিন্দুস্থানত ঠিককৈ গোৱা হয়। সেই গায়ক সকলৰ মুখে **'এই** ৰাগ ৰাগিনাবোৰ শিকিলেহে এই গীতবোৰ ঠিককৈ গোৱা হৰ পাৰে। এই বিষয়েও আমি আমাৰ দেশৰ সঞ্চীতজ্ঞ ডেকা সকললৈ অঙুলীয়ালো।

আমাৰ এই পাতনিখন মুগুত কৰাত আৰু পুথিৰ নকল মিলোৱাত দিহিং সত্ৰৰ প্ৰম পূজনায় সকজনা গোগাই আতা পুক্ৰ, ফুল্মৰাদিয়া সত্ৰৰ পণ্ডিত শ্ৰীমৃত কুপানাথ ভাগৱতী দেউ আৰু আমাৰ সাহিত্যবধী শ্ৰীমৃত লক্ষানাথ বৈজনকরা ডাঙৰীয়াৰ পৰা অশেষ সহায় আৰু উপদেশ পোৱা হৈছে, তেৰা সকলৰ সহায় নোপোৱাহলে আমাৰ পক্ষে অ্ছুৰ বিদেশত থাকি এই পুথি সম্পাদন কৰিবলৈ গাত লোৱাই সম্ভৱ নহল হেতেন। এই থিনিতে তেৰা সকললৈ আমাৰ কৃতজ্ঞতাৰে ভক্তি আৰু শ্ৰন্ধাৰ আছলা আগ বঢ়ালো।

পুথিৰ শেহত এখন টিপনা দিয়া হৈছে, তাত কিছুমান ব্ৰেজাৱলী শক্ষৰ অৰ্থ দিয়াহল। যদি কোনোৱে তাত ভূল দেখে অসুগ্ৰহ কৰি আমাক জনালে বাধিত হম আক শীত্ৰে শুধৰাবলৈ যত্ন কৰা হব।

চিনেট-হাউও

কলিকাতা

কলিকাতা

১⁵-৮-৩২

🖺 অন্ধিকানাথ বধা ।

0

ভাওৰীয়া সকলৰ নাম

সূত্ৰধাৰ আৰু সঙ্গী

मूनिर।

ভাত্মক -কুণ্ডিণৰ ৰজা। কৰা—ভীত্মক ৰজাৰ কোৱঁৰ আৰু ক্ৰিণীৰ ক্ষণয়েক।

শিশুপাল—চেদিৰাজ্যৰ ৰজা।

ক্রীকৃষ্ণ —বাৰকাৰ যাদর।
ক্রেনিধি -কুণ্ডিগৰ পুৰোহিত বামুণ, কন্ধিণীৰ মিত্র।
দাকক—শ্রীকৃষ্ণৰ ৰথৰ সাৰথি।
উন্ধর ই।কৃষ্ণৰ ভক্ত আৰু লগৰীয়া।
হৰিদাস—বাৰকাৰ মগনীয়া ভাট।
হুৰভি —কুণ্ডিগৰ মগনীয়া ভাট।
ব্রহ্মা, নাৰদ, বাৰি, ৰজাসকল, জাতীসকল, বিয়া
চাবলৈ অহা লোক সকল।

•

ভিৰোভা।

করিবী—ভীশ্বক ৰজাৰ কন্যা।
শ্ৰীপ্ৰভা—ভীশ্বক ৰজাৰ পাটমালৈ।
মদনমঞ্জী আৰু লীলাৱতী –ক্ষিণীৰ স্থী।
দৈৱকা, আয়ভীসকল, ক্ষিণীৰ দাসীবোৰ।

क्विना-स्वन नाउँ।

গ্ৰোক

যৎশাদশকজনজঃ শিনসা স্বেশাঃ
শাৰ্কাদয়ো দিবিধদোহতিমুদোঘহতি।
যৎকীৰ্ত্তনাৎ কলিমলং মনুক্ষান্ত্যজন্তি।
কৃষ্ণতা ততা চৰণং শ্ৰণং ব্ৰজামঃ॥

চৈছাদীমূপতান্ বিজিত্য তংসা যেনাজতা কলিনা, যেনাজো বিনিজিত্য ভজ্জয়নিপু কল্পী বিনপীকতঃ। বৈদ্ভীং বিধিবদিবাহমকৰোদ যো দাৰবত্যাং মুদা, তথ্যৈ শ্ৰীপৰ্মাত্মনৈ ভগৱতে কুফায় কুশ্মো নমঃ॥

গীত—ৰাগ স্হাই মান একচালি।

জয় জগ জীৱন মুৰাক।

পাৱে পৰণাম হামাক॥

গদ—শঞ্মুহে যাহে তুতি বুলি।

শিৰে হৰ ধৰ পদধূলি॥

ক্জিণী-হৰণ নাট

যাহে স্বাস্থ কক সেয়া।
সোহি মাহি গতি দের দেয়া।
বিপু নৃপসর যোহি জিনি।
হৰল হৰষে ককমিণী॥
কংল বিবিধ বিলাসা।
কহতু শক্ষৰ হৰিদাসা॥

নাক্ষান্তে সূত্রধাবঃ—অলমতি বিস্তবেশ। প্রথমং মাধরো মাধরেকুচচার্য্য নকা নাবায়ণং সভাসদান্ সম্বোধ্যাহ (সূত্রধাব সক্ষাসহ)

পূত্র— ভো ভো: সভাসদা: সাধু শৃণুধ্বং শ্রন্ধর্মা। কবিশীহবণং নাম নাটকং মুক্তিসাধকণ্॥

ভটিমা ।

জয় জয় যাদর দের।
আদি অন্ত নপারত কের।
যাকেৰি চৰণ সৰোকহ ব্রকা
শক্ষৰ কক শিত্য সের॥ ১
শোহি ভয়ো শব্দের।
হবলি ভূমিকু ভাৰ।
ধয়লি শ্বদিংহ মুক্তি দাকণ

হিৰ্ণ্যক হৃদয় বিদাৰ ॥ ২

ক্রিণী-হৰণ নাট

নিৰ্মিয়ে সয়ল ? " সংসাৰ। কৰত বিবিধ বিহাৰ।

যো ব্রহ্মাণ্ড ভাণ্ড ভেদল,

পদ নথ প্ৰশ প্ৰহাৰ ।। ৩

কলি মল মোচন চিত্ৰ। যাহেৰি ২২ প্ৰম চৰিত্ৰ।

পদ প্ৰজ্ঞ ৰজ প্ৰশ্নি গ্লা

সুৰনৰ কৰম পবিত্ৰ। ৪

অঘ, বৰু, ধেমুক মাৰি। কংশ, কেনী অন্তকাৰী।

মধু, মুৰ, নৰক নিবাৰণ, বাৰণ

কুবলয় জীবন হাৰী॥ ৫

ইক্স দৰপ কৰু চুব। ব্ৰজ্জন ভয় ভেলি দূৰ।

ৰাস বিলাস হাস পৰিৰ্ভন 🔧 গোপী মনোৰথ পূৰ॥ ৬

> মদ্দিয়ে বিষধৰ কালি। যমুনা হ্রদ নিকালি : ।

কুবুজা কাম মনোৰণ পূৰণ वनम वनम वनमानी । १

Ob-

ক্সিণী-ছৰণ নাট

যাকেৰি এ গুণ নাম। জগজন পূৰণ কাম। পাপী পাপ প্ৰভেৱ ভঞে

খে। মূহে লেহি ° অবিৰাম ॥ ৮

সোহি কৃষ্ণক নাটক। পাপ মূল উত্তপাতক।

ভান সাধুজন শাকেৰি ইচ্ছা শাইতে বৈকুও ৰাটক॥ ৯

কৃষ্ণ চৰিত্ৰ অভি সাৰ।

কৰমণী হৰণ বিহাৰ।
ভাহে শুনিতে ভণিতে পাৱত
পাপ পয়োনিধিংশ পাৰ॥ ১০

ভো ভো সাধু সভাসদ।
আরে মৰণ মহা আপদ।
কানহ কৃষ্ণ চৰিত্ৰ মৃত্যু তাৰেক কাৰক মুক্তি সম্পদ॥ ১১

ধৰমক ৰাজা নাম। জানি নকৰ বিৰাম। কৃষ্য কিছৰ শক্ষৰ কৃষ্ট

ডাকি বোলছ ৰাম ৰাম॥ ১২

কলিনী-হৰণ নাট

ভো ভো সভাসদ ৷ সাধুঞ্জন যে জগতক প্ৰম শুক নাৰায়ণ, যাহেৰি অংশ অৱভৰি বাৰকাৰ ভূমিক ভাৰ হৰয়, সোহি ভগৱন্ত খ্ৰীকৃষ্ণ সাক্ষাতে আপুনি অৱতৰি ওহি ' ' সভামধ্যে কজিণা হৰণ বিহাৰ নৃত্যু প্ৰম কৌছুকে কৰ্ব, ভাবে সার্থানে দেখহ শুনহ। প্রথমে উদ্ধর সহিত শ্রীকৃষ্ণক প্রবেশ, ভদনস্তর সর্থাসর সহিতে ককমিণার প্রবেশ। ইতি ভ্রাহা সরে সারধানে থাক। (পুন: সূত্রধান: আকাণে কর্ণংদহা সঞ্চাক বোল) হে সঞ্চী কি ৰাছ্য শুনিয়ে।

সঞ্চা বোল স্থি দেৱ তুকুভি বাজত। সূত্র—আহে দের দুক্তি বাজত, আ: সে প্রমেশ্ব 🖺 কৃষ্ণ মিলল মিলল।

প্রোক

প্ৰবেশমকৰোৎ কৃষ্ণঃ স্বকান্ত্রা কামকোটিজিং। জগতাং জনকো ধাতা সোক্ষর: সাধ্রাক্ষর:।

আহে সভাসদ ৷ যাকৰ কথা কহইছি ৷ শাহি শ্ৰীকৃষ্ণ উদ্ধর সহিত আরত এ আরত। (ইতি সঙ্গা নিজ্ঞান্ত:)

> গীত—ৰাগ সিকুৰা একতালি মান অয়ে জগত গুৰু কয়ো পৰবেল। জিনিয়ে কাম কৌটি নটবৰ^{> >} বে~~শ~~।।

8.

कक्तिगी-इवन नाउँ

পদ—শ্যামল তন্তু পীত অশ্বকং লাসাং ।

বদন ইন্দুক্চি ' ইয়ত হাসা ।

নয়ন পকজ. ভুজ লাখিত জানু ।

কঠ কৌন্তুত নৱ শোভিত জানু ।

হাৰ মুকুট মণি কুগুল ডোলে ।

চৰণ পকজ মণি মঞ্জীং ' বোলে ' ॥

শশ্বৰ কোটি কান্তি পংকাশা ।

শক্ষৰ কহ গুহি কেশ্ব দাসা ॥

সূত্ৰ—গুহি প্ৰকাৰে শ্ৰীকৃষ্ণ প্ৰবেশ কয়কহোণ সভাত এক পাশ হয়া ৰহল। ভদনস্তৰ ককমিণীক প্ৰবেশ শুনহ। (সঙ্গী প্ৰবেশ) হে সঙ্গি, কি বাভা বাজত ?

সঙ্গী বোল — অয়ে দেৱ বাত বাজত। সূত্র—আং সে গোসানা ককমিণী মিলল মিলল অয়ে লোক দেখহ।

শ্লোক—কল্পিনী কাৰয়ামাস প্ৰবেশং স্থাসংযুক্তা।
মোহযুন্ হৰ্ষয়ন্ চাক কপলাৱণ্যকান্তিভিঃ॥

সধী সৰ সহিত সে ককমিণী থৈচে প্ৰবেশ কয়ল, * *
ভা দেখহ শুনহ, নিৰস্থৰে হৰিবোল হৰিবোল।

ক্ষিণী-ছবণ নাট

গীত ৰাগ ফুহাই—মান একতালি
আৱত ককমিণী কয় প্য়সাৰ ।
স্থা সর সঙ্গে ৰঙ্গে কৰত বিহাৰ ॥
পদ —ঈষত হসিত মুখ চান্দ ।
দশন মোতিম । বৈচণ নয়ন চকোৰ ।
মাণিক মুকুট কুণ্ডল গণ্ড ভোল ।
কৰ কলণ কেয়্ৰ । বাণকাৰ ।
মাণিক কাঞ্চিণ ৰচিত হেমহাৰ ॥
চলাইতে চৰণ মঞ্জীৰ কল ৰোল ।
কপে ভুৱন ভুলে শক্ষৰ বোল ॥

(স্থা লালাৱতী, স্থা মদন্মঞ্জুৰী সহিত ক্লিণীৰ প্ৰবেশ)

সূত্র—আহে লোকাই সে গোসানী দেৱা ককমিণী ঐচন > শুবেশ কয়কহো নৃত্য কয় একপাশ হয় ৰহল।

(ভিক্কৰ প্ৰবেশ)

হে সমাজিক লোক তদনন্তৰ প্ৰস্তুত কথা শুনহ;

হ্বভি নামে এক ভিকুক ভাট কুণ্ডিণ নগৰিহন্তে

থাৰকাপুৰ প্ৰবেশ কৃষকহো কৃষ্ণক ভেট পাৱল। ভাহে

দেখিয়ে শ্ৰীকৃষ্ণ বাত • * পুচত। কৃষ্ণ বোল।

'ক্সিণী-ছৰণ নাট

শ্রীকৃষ্ণ—(কথা) অয়ে ভিকৃক ভোহো কোখা হন্দে
 আয়িলিণ্ণ থিক ?

সূত্র—শ্রোক—করং কম্মাদিহায়াতঃ পৃষ্টঃ ক্ষেন ভিক্ষাঃ। প্রত্যাহ কুণ্ডিনামাধ বান্দিদৃক্ৰিহাগতঃ। ভিক্ষ বোল।

ভিক্ক – হামো স্থাভি নাম ভাট, কুণ্ডিণ হস্তে ভোহাক দৰশন নিমিতে হেপা আরল থিক। আঃ ভোহাক অপৰূপ ৰূপ সম্পতিক মহিমা কি কহব, হে স্থামি কৃষ্ণ হামাৰ ৰাজ নন্দিনী ককমিণী যব ভোহাৰ গৃহিণী হয় তেবে ভৱ গৃহবাস সফল হয়। সে কলিগীক ৰূপশুণ কিছো কহব, তা শুনহ।

ভটিমা।

পৰি পুতু ভাট চপয়° কহ বাণী।
কৃষ্ণক আগু কপ গুণ বধানি।
ক্তয় যতু নন্দন দেৱক দেৱ।
তোহাৰি চৰণে কৰহু বহু সেৱ।
ভোহি মহিমাক কহত নাহি অন্ত।
পূৰল প্ৰম কীৰিতি দিগতঃ।

ক্রিণী-হৰণ নাট

তেহো সম পুৰুষ কতিহু নাহি পাই। শুন মহ * বচনেক বোলোহোঁ গোসাই। হামাক কুন্তিণ নগৰী অমুপাম। আছে কন্মা এক ৰুক্মিণী নাম। ভাগ্ৰক ৰাজ এন্দিনী বৰ বালা। বাঢ়য় জিনি নব চান্দক কালা॥ কি কহব ৰমণীক ৰূপ প্ৰচুৰ। বয়নক পেখি চান্দ ভেলি দুৰ। নয়নক পেথি পায় বৰ লাজ। কয়ল ঝাম্প কমল জল মাজ ৷ বন্দুলা অধিক অধৰ কৰু কান্তি। ওতিম ' মোতিম দশনক পান্তি॥ সুবলিত ভুজ যুগ ৰতন মোলান। উৰু কৰিকৰ কটি ভ্ৰমক্ক ঠান 🏽 নর পল্লর কচি পদ যুগ শোহে। । পেথিতে * ই বৰ মূনি মন মোহে॥ বাণী অমিয়া ৰসগুণে নোছে হীন। ৰাজ কুমাৰীক বয়স নবীনে॥ কত্ত যতনে বিধি কম্ব নিৰ্মাণ। • সে কথা হয় ভোহাৰি সমান॥ কহোল স্বৰূপ অৱ বচন বিচাৰি। হোরয় গৃহিনী যব কক্মিণী নাৰী।।

ক্রিণী-হরণ নাট

তর গৃহ বাস সফল হয় নাথ।
কহল ভাট উপৰ তুলি হাত॥
কৃষ্ণ কিন্ধৰ ওহি শক্ষৰ বোল।
কৃষ্ণ অৱ নৰসৱ হৰি হৰি ৰোল।

সূত্র—তদনত্ত্ব করিবীক রূপ গুণ শুনিয়েকহো শ্রীকৃষ্ণ হৈঠমাথ কয় ঘন ঘন নিখাস ফোকাৰল, করিবীক মাত্র ধ্যান কয় বহল। শ্রীকৃষ্ণ উদ্ধরক বোলল।

শ্ৰীকৃষ্ণ—হে সথা ওহো ভল্ল ভট, উনিকৰণ সন পুৰিয়ে বছত প্ৰসাদ দেহ।

সূত্র তদনস্তৰ ক্ষণক আদেশে উদ্ধরে বছ ধন ভাটক দেলহ। কৃষণক প্ৰসাদ পায়া চিৰফ্লীর চিৰফ্লীর গোসাঞি বুলি স্থভি সম্ভোষে দেশে গোল।

শ্লোক - শ্রাহা ভিকুমুখাৎ কুষ্ণো করিল্যা কপমছুত্র । ভামের সভতং ধ্যায়ংস্তব্ধে ব্যাকুলমানসঃ॥

ভিক্ষ মুখে করিণীৰ কপ গুণ শুনিয়ে শ্রীকৃষ্ণ আন চিন্তা সত্ত ছোড়িয়ে ৰাত্রি দিৱসে করিণীক থৈচে ধ্যান কয় বহল, তা দেখহ শুনহ, অয়ে লোক নিবস্তবে হবি বোল হবি বোল !

ক্লিণী-হৰণ নাট

গীত-ৰাগ ধন খ্ৰী-একভালি

প্ৰিয়াকৈৰি কাহিনা শুনিয়ে মুৰাৰি। বিৰহে দহন চিত্ত আকুল কিঞিত

মানস মদন বিগাৰি * "

পদ—জগত নিবাস স্থাস ঘন ফোকাৰে চিন্তিতে ককমিণী নাৰী।

কমন উপায়ে পাই পুসু পৰশন

দৰশন ৰাজ কুমাৰী॥

গুণিতে কামিনী যাই নয়নে নিক্দ • নাহি আরে।

দিৱস ৰজনী হৰি ৰহল ধিয়াই

কৃষ্ণ কিন্ধৰ ৰস গাৱে॥

সূত্ৰ প্ৰহি প্ৰকাৰে কৃষ্ণ প্ৰিয়াক বিৰহানলৈ আকুল হয়া হা কলিনা হা কলিনা মাত্ৰ বাহু ফোকাৰিকহো কলিনাময় মাত্ৰ দেখিছে সৰ্ববধা ৰহল। কৃষ্ণক হুখ কি কহব। অয়ে লোক ভদনন্তৰ কলিনাক বৃত্তান্ত শুনহ। ঘাৰকা হত্তে হৰিদাস নাম এক ভিক্ক ভাট কুণ্ডিণ গিয়া ৰাজ নন্দিনা কলিনাক দৰ্শন ভেল, ভাহুহ দেখিয়ে বাহু পুচল। (কলিনা বোল)

ক্রিণী—অয়ে ভিক্ক ছুহু কে, কোণা হস্তে আৱলি থিক ?

সূত্র≕ল্লোক—

কো ভবানিহ সম্প্ৰাপ্ত: পৃক্টো ভিকুৰভাষত। বাৰকানগৰাৎ প্ৰাপ্ত: প্ৰাৰ্থকোচহং নৃপাত্মজে॥

ভিকৃক বোল।

ভিক্ক ভাট, হামাৰ স্থাদিবস ভোহাক দৰশন ভোলা।
ভাঃ ভোহাক অপকাপ কপ সম্পত্তিক মহিনা কি কহব।
হামাৰ থাৰিকানাথ শ্ৰীকৃষ্ণ যেবে ভোহাক স্থানী হয়, ভেবে
এ কপ যৌৱন সফল হয়, হা হা, হে ৰাজ নিদ্দনা সে
শ্ৰীকৃষ্ণক কপ গুণ কিছু কঠো, তা শুনহ।

ভটিমা।

ভান ভান ককমিণা মাই।
হিনি গুণ কহন নথাই॥
মূপ ইন্দু কোটি প্ৰকাশ।
দশন মোতিম মন্দ্ৰ হাস॥
নয়ন পকজ নৱ পাতা।
কৰ ভল উত্তপল ৰাতা ।

মদনক ধনু ক্ৰৱ শুল ।
ভুজ যুগ বলিত । ভুজ্জ।
বহল বক সিংহ বন।
ক্ৰিবলি । বলিত কটি কক॥

ककिगी-इरन नाउ

উক কৰিকৰ অৱ ভাস। মুদ্র গদি পক্ষক বিকাশ। নথচয় চাব্দক পান্তি। পদতল আৰকভ•• ভাস্তি॥ ধব~~জণ বজ অঙ্কুশ শেহে।~~ পেখিয়ে ত্রিভুবন মোহে । অভিনৱ ভৰণ মুক্তি। কি কহব ৰূপক বিভৃতি। গতি গম্বীৰ মৃগৰাজ। কৌটি মদন হেৰি লাজ ।। তুহো নৱ তৰুণা প্ৰধান। সো হৰি নবীন যুৱান^{ে ।}। চুহো এক বয়দ সমান। क्यूलि विधि निरमाण ॥ ভূবন নিক্পম ৰূপ। ক্রন ধ্বনির্গণ বচন স্বরূপ। যব ভৱ পতি সোই হোই। সফল জনম তেবে তোই ° " ॥ কহল ভিক্ক সর জানি। কৃষ্ণ কিন্ধৰ কহ বাণী॥ তেজু সামাজিক কাম। ডাকি বোলহু ৰাম ৰাম॥

ক্রিণী-হবণ নাট

সূত্ৰ ভদনন্তৰ ভিক্ক মুখে কৃষ্ণক ৰূপ গুণ শুনিয়ে কলিণীক মনে প্ৰম আনন্দ মিলল। অভি হৰিষে স্থাক সমোধি বোলল। (কলিণী বোল)

ক কিণী হৈ সখি মদনমন্ত্ৰী ওহি ভল্ল ভাট, উনিকৰ মন প্ৰিয়ে বহুবিধ প্ৰসাদ দেহ।

সূত্ৰ —দেৱাক আদেশ শুনিকহো মদনমঞ্জী বভ্তৰ
ৰজত ৰতন স্বৰ্ণ আনি ভাটক দেলহ, চিৰঞ্জীৱ চিৰঞাৱ
গাই বোলি উৎস্কে ভিকুক ভাট নিজদেশে গেল।
তদনস্তৰ কৰিবা ভিকুক মুখে কথা শুনিএ মোহিত হয়।
ভাকিফক সামা ভাৱে বৰল। ক্ষা গ্ৰাহণ কদমে ধৰল।
কৃষ্ণক চৰণ চিন্তি মাত্ৰ সৰ্বাধা ৰহল। আন চিন্তা সৱ
চোড়ল।

শ্লোক—কৃষ্ণত কপলাওণাশ্রৱণেন বিমোহিতা।

দধ্যে ভচ্চৰণান্তোজ্য ভক্ষনীয়া সভাং সভা॥

সে ৰাজকুমাৰী ককমিণী ক্ষাক ৰূপ লাৱণ্য শুনিয়ে মোহিত হুয়া যৈচে কৃষ্ণ চৰণ চিশুল, হে লোক ভা দেখহ শুনহ, নিৰম্ভৰে হৰি বোল হবি বোল।

্ গাভ—বাগ আশোৱাৰি— গৌতিমান।

কৈচন কেশার দংশন হোই। হবি বিনে বিফল জনম সর মোই^ব ।

ক ক্ৰিণী-হৰণ নাট

পদ—বসতি দিগন্তৰ নাথ হামাক।
তেণ্ট[া] কমনে হোই স্বামী মুৰাক॥
হামু কিকৰী হৰি নাথ হামাৰ।
কহ শক্ষৰ কল্লিণীক বাৱহাৰ॥

সূল—হে লোক দেখো, দেখো, কলিলা এচন কৃষ্ণ চৰণ চিন্তিয়ে ৰহল। তদনন্তৰ কলিলাক পিতা বৃদ্ধ ৰাজা ভিত্মক পাত্ৰ মন্ত্ৰী ভৱাতীসেৱক আনিকহো, যে বোলল তা শুনহ। (ভীত্মকৰ ভৱাতীসৰ সহিত প্ৰবেশ।) ভীত্মক বোল।

ভাগক -আহে পত্রে মন্ত্রী জ্ঞাতী সর, হামার তুহিতা ক্রিণা বিবাহক যোগা ভেল। ক্যাক সদৃশ বর কোন থানে থিক শ। সরহি বিম্যাপণ ক্য বোল। হামো জানি এক দৈরকী নদ্দন বিনে ক্যাক সমান, বর নাহি। যব সরহি ভল্ল দেখহ তর স্বহত্তে ক্ষুক্ত ক্যা দান করোঁ।

ভাতী সর—। কথা)—ধন্য ধন্য ৰাজা, আ: তোহাক উত্তম মতি থিক। অপেকা নাহি কৰব, প্ৰম পুৰুষ শ্ৰীকৃষ্ণক কথা দান কৰহ। পুৰুষ উদ্ধাৰ হোক।

(শশীপ্ৰভাৰ প্ৰবেশ)

সূত্র—সে থক্সহাদৈ শ্লীপ্রভা, ভেহে স্বামীক বোলন। শ্লীপ্রভা বোল।

৫০ ক্রিণী-হৰণ নাট

শশীপ্রভা--- (কথা) প্রম পুরুষ ঐক্তিফক কথা শুনিয়ে হামাবো ওহি সন্মত, সে যতুনক্রক আঁনিয়ে সরুৰে ক্লা দান ক্ৰহ।

সূত্র শীক্ষাক বিবাহ দিতে সর্গ্রহ নিশ্চয় কয়ল।
শ্রোক—শ্রুহা স্থামুখাৎ সাক্ষাদার্গ্রামানন্দিতা স্থাম।
ক্রিণী ক্রীভ্য়ামাস স্থাই হবিপদং ক্রদি।

সমস্ত রুভাস্ত শুনিকহে। লীলারতী স্থা ক্রিণীত কহল। লীলারতী বোল।

লীলারতী—(কথা) সথি ছোহাক মনোবে সিদ্ধি ভেল, শ্রীকৃষ্ণাত বিবাহ দিতে নিশ্চয় কয়ল। স্বৰূপ জানল।

সূত্ৰ—ভাহে শুনি কলিবলা আনন্দে গৈচে নাচয়ে লাগল, অয়ে লোক ভা দেখহ শুনহ নিৰম্ভৰে হৰিবোল হৰিবোল।

গাত—ৰাগ শ্ৰী,গান্ধাৰ—যৌতি পৰি হাল।

স্থি সুদিন ভয়োৰি।

নাচে বৈচন সখা সঙ্গে ৰঙ্গে গৌৰী॥

পদ পৰম পুকৰ পীউশ ভেলি মুৰাক।

জনম সফল সথি অৱহুশ হামাক।

নাহি মোহি সম সৌভাগিনী শুন সই।

ক্মিণীক ৰক্ষ কৃষ্ণ কিছৰ কৃষ্ট ॥

ক্সিণী-হৰণ নাট

কবিণী—(কথা) আঃ ঈশ্ব শ্রিক্তক স্বামা পারল। • স্থি হামাক সম সৌভাগিনী কোন থিক।

সূত্র—ওহি বৃলি করিনী প্রম উৎস্থকে মনে নাচয়ে বহল থিক।

প্লোক—ততে কলা সভাং গলা গ্ৰহয়িলাথ মাধ্রম্। গর্বেণ থব্ববাকোন কলাং দাতুং গ্রাবয়ং ।

ত্ৰনন্তৰ সে সভা মধ্যে আসিকহে। করিণাক জেন্ঠ প্রতা কর্মী নাম মন্দমতি, সে পাপী প্রম দর্পক্ষ বোলল। ক্রীবোল।

ক্ষা — (কথা) আং হামাৰ ভগিনী কলিগাক কাহাক
শকতি কৃষ্ণক বিবাহ দেৱব। সে খাদর অনাচাৰ, গোবধ,
গ্রী বধ, মাতুল বধ, কত পাপ ক্ষল থিক স্বে হামাৰ
সক্ষক যোগ্য হয় নাহি। অয়ে বৃদ্ধৰাজ! ভৃহো
কিছো বৃদ্ধয়ে নাহি, যে মহাৰাজ শিশুপাল, সে ক্ষিণীক
থোগা বৰ হয়, নিকৌ ভাহেক বিবাহ দেৱব। হামো
অঞ্চিকাৰ কয় বোলল।

সূত্ৰ—তনিকৰ বোল বাধয়ে নাহি পাৰি ভীষ্ণক বোল।

ভীশ্মক অয়ে পুতা! বিবাহ নিমিত্ত শিশুপালক সৰ্ব আনহ!

কল্মিণ্ট-হৰ্ণ নাট

সূত্র –করা ভাহে শুনিয়ে কৌ চুকে ছত পাঞ্চিকটো শিশুপাল প্রমুখ্যে ৰাজ্য সরক অনারল, তা দেখহ শুনহ।

য়োক—নিশমা কলিগুছোহং শিশুপালাদয়ো নৃপা:। গৃহাহা সশবং চাপমাযযৌ কুডিনং প্রতি ।

ক্ষিণীক বিবাহ কৰয়ে লাগি ৰাজাসৱ সহিতে থৈচে শিশুপাল আৱল তা দেখহ শুনহ নিৰন্তৰে হথিবোল।

গাত—ৰাগ কানড়া—পৰিতাল।

আৱে বাজসিংহ শিশুপাল।
হাতে তাঁৰ ধমু বাঁৰ বিশাল।।
পদ—কৰে আড়ম্বৰ বাজনা বাজে।
চলে সজে সাজি ৰাজ সমাজে।
শিৰে কিবাঁটো কুণ্ডল প্ৰকাশ।
কৃষ্ণু শৃক্ষৰ কৃষ্ণুকু দাস।

সূত—সে ৰাজাসৱক ভীম্মকে সন্মান কয়কটো বাসা মৰু দিয়া ৰাথল।

ভদনন্তৰ কলিগাক সথী মদনমগুৰী এসৱ বৃত্তান্ত জানি কহোঁ। অভি সত্তৰে কলিগাক সমীপ গৈয়াকহো জনাৱল। মদনমগুৰী বোল।

ক্রিণী-হৰণ নাট

মদনমঞ্জনী—(কথা) আহে প্রাণ সথি, বিষম বিগাক বিদল ভা শুনহ, ভোহাৰি ক্ষেত্ত জাতা কলা কুমাৰ, সে পাপী ভোহাক দ্রীক্ষেত্ত বিবাহ দিতে নিষেধল। ভোহাৰ নিমিন্ত শিশুপাল নৃপত্তিক বৰ অনাবল। তহা নিষ্টে জানি হামো জানাবল। সথি যা যোগা ভা কৰহ। হা হা প্রাণ সথি সে কৃষ্ণক স্থানা বিক্তিত ভোলি। হা হা বিধিক বিভ্নম কি ভেল।

সূত্র—শ্লোক—

নিশম্য বিপ্ৰিয়ং বালা ভীতা ভূমৌ পথাত সা। কৰোদ কদয়ে ধ্যায়ঞ্ গ্ৰীকৃষ্ণচৰণং চিৰম্॥

তদনস্থৰ পৰন নিপ্ৰিয় ত বাণী শুনিয়ে ৰাজনন্দিনীক মাথে থৈচে কলস ভাগল। শ্ৰীকৃষ্ণক নৈৰাশা শুনিত্ৰ দিশ দশ অকিয়াৰিত। দেখিয়ে মূৰ্চিছত হয়া তথকালে পৰল, ত বৈচে কদলিক বাতেত উপাৰলত। শ্ৰীকৃষ্ণক বিষহতাপে ক্ৰিণীক বৈচে অৱস্থা মিলল, ভাহে দেখহ শুনহ নিৰ্দ্ধৰ হৰিবোল হৰিবোল।

> গীত—ৰাগ গোৰী—যৌতিমান হৰি বিনে ৰমণী দেখই অন্ধিয়াৰি। বহুটনা দেহা বিৰহ ককু নাৰা॥

পদ - ঘন ঘন খ্ৰচি প্ৰয় বৰ নাৰী।
ফোকাৰয় শাস নয়ন জুৰে বাৰি॥
কৃষ্ণক চৰণ চিন্তিয়ে চিত লাই * '।
ঘন যতুনাথ জম্পয় পুনু মাঞি॥
হৰিক নিৰাশে ব্ৰাস ভেলি দেহা।
শক্ষৰ কহ ৰমণীক নব নেহা * '।

সূত্ৰ— তদনন্তৰ কৃষ্ণক বিষয় তাপে তাপিত হয়।
ক্রিণী ঘন ঘন কৃষ্ণ কথা জম্পই, দিল দল অন্ধিয়াৰি
দেখিয়ে স্চিছত হয়। পৰল । তা দেখিএ সথী মদনমঞ্চৰী,
সথা লীলারতী হাহাকাৰ ক্য আতি সত্ৰে বাহু মেলি
ধৰল, শিৰে জল সিঞ্জ, আকোৰে বিক্ষিক্ষো আখাসে
বোলল। স্থী বোল।

মদুনমঞ্জন লালারতা (কথা) হে প্রাণ স্থি, সে পাপী শিশুপাল ভোহাক নাহি পারে, কি নিমিত্ত আকুল ভেলি, সে ভকত বান্ধর মাধর ভোহাক অগ্রশ্রে কলা কবব, ইহা জানি প্রাণ সথি স্বস্থ হর সম্মন্তর।

সূত্ৰ—শ্ৰোক—লপত্তী কৃষ্ণ কৃষ্ণেতি ধৰেৰ্বিৰহকাতৰ৷ ৰুৰোদ তুহিতা ৰাজ্য: সধীভি: সহিতা সতী ।

ভদনস্তৰ ৰাজ নন্দিনী চেতন লভিয়ে হা কৃষ্ণ হা কৃষ্ণ বুলি দীৰ্ঘ নিখাস ফোকাৰিয়ে কন্ধীক গাড়ি দেই। কন্ধিণী বোল।

ক্ষিণী-হৰণ নাট

করিণী—(কথা) হে পাপী সোদব! ভোহো সাত শক্রতো অধিক ভেলি। প্রাণ কৃষ্ণ সহিত কৈচে শহামাক বিষ্ণত কর্মল। তোহো জনমি কি নিমিত্ত নাহি মবল। স্ব—ভহি বুলি কলিণা স্থা দোহো সহিত যৈচে কৃষ্ণক বিলাপ ক্রল তা শুনহ।

গ"ত –ৰাগ গান্ধাৰ—যৌতিমান।

হবি হবি হামাৰ কংম কিনো ভেলি।
প্রাণ পীউ আশ কৈচন দূৰ গেলি।
গদ—পাপী সোদৰ ভোহে। নাহি ভেলি নাশ।
দ্রম্ভ বর্লভ কৃষ্ণ কয়ল নৈবাশ।
জগ জন ভাষণ চৰণ গাহাক।
বঞ্জন কৈচন কৃষ্ণ বর্লভ হামাক।
দূৰ গেল সেহি যোহি কয়ো কাম।
দূৰ গেল সেহি মোহি বিহিশ ভৈল বাম।
নাহি নাহি ধৰব হবি বিনে প্রাণ।
বিকলীশ কলিগী কৃষ্ণ কিম্বৰ ভাণ।

পূত্র ঐচন বিলাগ কয় বাজ কুমাবা মূচ্ছিত ত প্রবা সখীসরে বোধ দিতে স্বস্থ তয়া, আঞ্চোবে আথি মুথ মূচিককোঁ, নিখাস ফোকাবি বোলয়ে লাগল। করি বোল।

ে কক্সিণী—(কথা)—এয়ে পাপী শিশুপাল, ভোহো হামাক বিবাহ কৰিতে আবল। হা°হা যৈচে সিংহক ভার্যাক শুগাল অভিলাষ কয়্থিক। হাহা কৃষ্ণ বিশে ছাম যব প্ৰাণ ৰাখৰ তব হামাৰ জীৱন ধিক ধিক। হে প্রাণ স্বামী কৃষ্ণ : তোহো ইসৰ বৃত্তান্ত নাহি জানহ ভোহাক সমীপ কাহেক পঠাঞো।

সূত্র—ওহি বুলি বালা হেঠমাথকয় চিন্তিতে এক মিত্র প্রাক্ষণক মনে পারল, সোৎসাহে স্থাক বোলল। কলিণী বোল।

কলিণা—(কথা ,— হে স্থি লালারটা ভোহো সহবে যার। হামাক মহামিত্র বেদমিধিক আন গিয়া। (লালারতা তংকালে চল্লি)।

সূত্ৰ—শুনি লালারতা ভংকালে চললি। কুমারীক ৰূপা গ্ৰাহ্মণক জনাৱল।

শ্লোক-নিশ্মা হৰিতং প্রাগাঘাকাং দেবা। দিজোত্তম:। নাম্না বেদনিধিঃ খগতো করিণাাঃ প্রিয়কুত্তদা।

থাজনন্দিনীক বাণী শুনিকহো বেদনিধি আরল, তা দেখহ শুনহ নিৰস্তৰে হৰি বোল হৰি বোল।

> ঁ গ্ৰীত –ৰাগ কানাড়া – পৰিচাল । আৱত বেদনিধি বিজৰাজ। সাধিয়ে^{*} ৰাজ কুমাৰীক কাজ দ

ক্লিণী-হৰণ নাট

পদ—ৰঞ্জে ভিলক কপোলক চানি।
ধৌত বাস কুঁল লোভিত পাণি।
চান্দক কান্তি দশন পৰকাশ।
কহ শহৰ ওহি কেশৱ দাস।

সূত্ৰ— চদন তাৰ সে ৰাজ কুমাৰী হৈঠমাথে ক্ৰন্দন কয় থিক। নয়নক নীৰ বহি যাই। ভাহে দেখি ত্ৰাহ্মণ গোলল। বেদনিধি বোল।

বেদনিধি - (কথা)—হে মাই ৰাজনন্দিনী কি অপমান মিল্লা। কি নিমিত্ত ক্ৰন্দন কয় থিক। হা হা হামাক শপত যব সহৰ কহ। হামু থাকিতে তোহাক কি মনত্থ থিক। হে মাতা! তাপ ছাড়হ।

স্ ন—শ্লোক—নিশম্য ভদ্নচো ৰামা বিনিঃশ্বত পুনঃ পুনঃ । বিপ্ৰত চৰণং মুৰ্দ্ধা স্পৃক্টা শোকাকুলাব্ৰধাৎ ॥

তদমন্তৰ কৰিলা আন্ধোৰে আখি মুখ মুচি বিপ্ৰক ভাসু পাৰি প্ৰণাম কয়কহো বোলয়ে লাগল।

কলিনী—(কথা)—হে গুৰো! হামু মৰি যাগ্ৰো। হামাত কি বাত পুছহ। যে শ্ৰীকৃষ্ণ ফামীত চিব্কাল আশা কয় ছিল হা হা তাহেক হামাৰ পাণী সোদৰে দূৰ কয়ল। হামাক দিতে শিশুপাল নৃপতিক অনাৱল সে পাণীক দেখিতে জীৱ যাই। হে গুৰুবাণ! কি

ক্রিণী-হৰণ নাট

•কহব। ভোহো যৰ দাৰিকা পুৰ গিয়া খ্ৰীকৃষ্ণক আনিতে পাৰ, তবে হামাক প্ৰাণ দান দেৱ। *

সূত—শোক—নিশম্য ভৰচো বিপ্ৰো বিহস্তোবাচ কলিবাঁম্। কুমাৰি কুক মা শোকং কা চিন্তা তে ন্থিতে ময়ি।

তা শুনি বেদনিধি বিহসি বোলল। বেদনিধি বোল।
বেদনিধি—(কথা)—আ: হে মাই কল্মিণি! কৃষ্ণক
আনিতে কোন চিন্তা থিক। তপক মহিমায়ে আকাশক
চন্দ্ৰ আনি দিতে পাৰি, হামু ঘাৰকা এই চলল, যে-বাত
থিক তা কহ।

সূত্ৰ তা শুনিয়ে কুমাৰী কিছো স্বস্থ হয়। বোলল। কলিণী বোল।

• কলিনা (কথা)—হে গুৰো প্ৰীকৃষ্ণ স্থানীক চৰণে হামাৰ প্ৰথমে প্ৰণাম কহবি। তদন্তৰ হামাৰ ত্থ নিবেদৰ, হোহাৰি কিন্ধৰী কলিনা ঐচন বোলল। হে স্থানী কৃষণ ভিক্ক মুখে ভোহাক কপ গুণ শুনিয়ে হামো- কায়বাকামনে ভোহাক পতি ভাবে বৰ্ষছি। ত্থি • শিশুপাল পাপী হামাক নিতে চাহে। জানি প্ৰাণনাথ দত্তৰ আসি হামাক ৰকা কৰহ। ভোহাক ছাড়ি হামাৰ গতি নাহি গতি নাহি।

ক্লিণী-হৰণ নাট

গীত—ৰাগ অহিৰ—যৌতিতাল।
কেশৱ এ হামাকেৰি ৰাখহ প্ৰাণ।
নিক্ষ কিক্ষৰীক জীৱন দেহু দান।
পদ —তৱ পদ পক্ষ জীৱন জগবাস।

ত্য বাদ বাকজ জায়ন ভগবান।
কয়লো কমলনয়ন চিৰ আশ ।
বিপদ পয়োনিধি প্ৰলো মুৰাক।
দীন বাক্ষয় দেহ উদ্ধাৰ হামাক।
পাপী শিশুপাল কাল ভেলি মেৰি।
ভোহাৰি চৰণ শ্ৰণ লেলো হবি ॥
গতি গোবিন্দ বিনে নাহি নাহি আন।
ক্লিণী কৰণা কৃষ্ণ কিক্ষৰ ভাগ।

কৰিলী— কথা) হে স্বামী কৃষ্ণ, শিশুপাল পাণী হন্তে নিজ দাসীক ৰক্ষা কৰি নিৱ আসিয়া। (বিপ্ৰাক্ বোল) হে গুক হামাক এক গাছি থেড় কৃষ্ণক আগু দিয়া কাতৰ কয় সহবে আনহ। যব বিলম্ব হয় কৃষ্ণত প্ৰাণ স্থালিপয়ে হামু মৰব। আঃ বিশ্বৰ কি কহব। এক পতিয়া লেখি দেঞো, তাহেক নিয়া যাৱ। যৱ বিশ্বৰ বিলম্ব হয়, হামু মৰব।

সূত্য--ওহি বুলি কলিণী সাক্ষৰে পত্ৰ লেখি আক্ষণক হাতে দেল। বেদনিধি হাত পাতি লেল। ৰাজ কুমাৰাক প্ৰবোধ বুলিয়ে বিপ্ৰ চলল। বেদনিধি বোল।

৬০ ক্রিণী হৰণ নাট

বেদনিধি—(কথা) হে ৰাজনন্দিনি। কিছু চিন্তা নাহি কৰবি। একুভিলে কৃষ্ণক আনব। তোহো সুখে ৰহ।

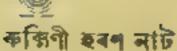
সূত্ৰ—ওহি বুলি বিশ্ৰ ধাৰক। চলল। তা দেখহ শুনহ নিৰম্বৰে হৰি বোল হৰি বোল।

পয়াৰ-ৰাগ 🖺 -- পৰিভাল।

কুমাৰীক আখাদ বুলিয়ে বচন। বিজ্ঞাৰকাক লাগি কবিলা গমন।

পদ—ছাতল নগৰ গিৰি অবণ্য অশেষ।
ভেল ছাৰৱতী পুৰী বিপ্ৰ পৰবেশ।
মনোহৰ নগৰ সাগৰ মহ' ' থিক।
কৰ পৰকাশ স্থ পুৰীক অধিক।
জগত বিভূতি তথি ভেলি একুথান।
হৰি পুৰী দেখল কনক নিৰমাণ।
ঘাৰী ঘাৰ পালক বোলয় পাই লাগ।
কুণ্ডিণক বিজ হামু কহ কৃষ্ণ আগ।।
কৃষ্ণত হামাৰ থিক গোপ্য প্ৰয়োজন।
বাম ৰাম বোলত হৰিদে সক্ষ জন॥

সূত্ৰ—ভদন্তৰ ধাৰণাল গৈয়া কৃষ্ণক প্ৰণাম কয়ে বোলল। ধাৰণাল বোল।

দাবপাল—(কথা) হে স্বামী কুণ্ডিশ হস্তে এক বিশিষ্ট বিপ্ৰ হ্লামাৰ বাবে ৰহয়ে বিৰ্ক। কি আদেশ र्य नाथ +

সূত্র—ওহি শুনি শীকৃষ্ণ তৎকালে উঠিকটো গৌংৱে গৈয়া আক্ষণক প্ৰণামি, আলিফি ধৰিয়ে অভ্যন্তৰ পৰবেশ কৰাৱল। স্বহস্তে পার প্রধালিয়ে প্রধায়ত ভুঞ্জাৱল। ভদস্তৰ বিপ্ৰাস্থৰৰ্থ খাটত শুভলাং। শ্ৰীকৃষ্ণ নিজ হংস্থ পার মদ্দিয়ে আম দূৰ কয়কলো বাত পুছত।

শ্লোক—কুশলস্তব বিশ্লেন্দ্র কিমর্থমিছ চাগত:। পবিত্ৰীকৃত্য চাম্মাক: বুৎপাদৰজ্ঞসা গৃহমু ॥ কৃষ্ণ বোল।

কুফা—(কথা) হে গুক ভোহো কুশলে আরল। তোহাৰি পদ ৰেণুৱে গৃহ সর পরিত্র ভেল। ভোহাৰি ভীত্মক ৰাজা কুশল থিক ? স্বধৰ্মে কি প্ৰস্তা পালয় ? হামু কোন প্ৰয়োজন সাধো তা আজ্ঞা কৰহ 🤊

সূত্র—শ্লোক—

এবং সম্বাধিতো বিশ্বো নিশমা সুৰভাষিত্ৰ। প্রহসংস্তং স প্রত্যাহ মাধর~~ং সধ্রার~~রম্ ॥

ভাহে শুনি বেদনিধি বিহ'স বোলল। বেদনিধি বোল 1

্ ক্লিণী হৰণ নাট

বেদনিধি (কথা)হে স্বামী কৃষ্ণ ভোছো জগতক প্ৰথম ঈশ্ব। তোহাক এ আহিয়ে দেখল। আঃ অভঃপৰ হামাৰ কমন কুশল থিক। শোহো দৈবকী পুত্ৰ নহি নহি। ব্ৰহ্মা মহেশ সেৱিত চৰণ খ্ৰীনাৰায়ণ, ভোহো ভূমিক ভাৰ হৰণ নিমিত্ত অৱতাৰ ভেলি থিক। আঃ ভোহাক মহিমা কি কহব। হামো যদৰ্থে আবল ভা শুনহ, হামাৰ বিদ্ৰভাৱাজননিদনী ক্লিণী ডিক্ক মুখে ভোহাক ৰূপগুণ ভানিয়ে মনে স্বামা ভাবে বৰল। সে কন্সাক বিবাহ কৰিছে পাপী শিশুপাল আৱল। গ্ৰাহে দেখিয়ে দে ৰাজকুমাৰী দড়য়িছে। আঃ হাম কি কহব। প্রিয়া এক লেখি পঠারল থিক, ভাহে (मथर ।

সূত্র—ওহি বুলি রুন্ধিণীক পত্র কুফাক হাতে দেল। ঐাকুসঃ সাদৰে ধৰিয়ে মুদ " ভাপল। বিপ্ৰক বোল। कृषः (रान।

শ্ৰীকৃষ্ণ—(কথা) হে গুৰু ভোগো পাঠ কৰহ, হামো শুনিয়ে ৰছো।

সূত্র—বিপ্র পত্র লৈয়া পদয়ে লাগল, ঐক্ষ এক চিত্রে শুনিয়ে থিক। অয়ে লোক ভাহে দেখহ শুনহ, নিৰম্ভৰে হৰি বোল হৰি বোল।

বেদনিধি -- (পত্ৰপাঠ) স্বস্তি শ্ৰীপৰ্যেখৰ-সকল-সুৰাস্ত্ৰগন্দিতপাদপন্ম -প্ৰথক্ষজনতাৰণ নাৰায়ণ খ্ৰী দ্ৰী কৃষ্ণ

চৰণসৰোকেষু। করিণ্যাঃ সহস্ঞাণাম-লিখনম্। শির্গিছ° নিবেদনক।

হে স্বামি! ভিক্ক মুখে তব গুণ ৰূপ শুনিয়ে কায়বাকামনে ভোহাক পতি ভাৱে বৰইছি। তথি পাণী শিশুপাল হামাক বিবাহ কৰিছে আৱল থিক। থৈচে সিংহক ভাগ নিভে শুগাল আসম থিক। ভাহে দেখিয়ে ভয়ে দণ্ডে যুগ যাই। জানি হামু নিজ দাসাক সহবে নের আসিয়া, স্বামি।

যব বোল ভোহো অন্তেমপুৰে ৰহ, কোন প্ৰকাৰে ভেট পাৱৰ, ভৰিণ উপায় কলোঁ। হে নাথ তা শুনহ, বিবাহক পূৰ্বৰ দিবস ভৱানীক মঠ চলব। সে সময়ে হামাক হৰি নিয়ে যাত্ত।

যব তোগোঁ হেলা কৰি হামাক নাহি নেৱৰ তব ভোহাত বন্ধ দিয়ে হামো প্ৰাণ হাড়ব। পাপী শিশুপালক হায়া হামো কৰহো পাৱে নাহি পৰশো। ওহি জানি নিজ দাসীক হে নাথ উদ্ধৰ উদ্ধৰ। তৱ চৰণ সৰোৰ হে কিংবল লেখামিতি পত্ৰ মিদম্।

সূত্র—শ্লোক—নিৰীক্ষ্য কৰুণং পত্ৰং পত্নাঃ প্ৰমপূক্ষঃ।
প্ৰেমাশ্ৰুলোচনস্তক্ষ্যে ভ্লাননমুখাসুকঃ "

তদন্তৰ ক্রিণীক সকৰণ পত্র দেখিয়ে শ্রীকৃষ্ণক হৃদয়ে ভাপ উপজল। কমল নয়নক নীৰ জুৰয়ে লাগল। বৈচন বিলাপ কয়ল ভা দেখহ শুনহ নিৰন্তৰে হৰি বোল হৰি বোল।

> গীত -ৰাগ গোৰী—কপক তাল। হৰি হৰি কিনাভেলি ৰাজ কুমাৰী। কমল নয়ন পূৰি বাৰি ঝুৰয়ে। ঘৰ ঘৰ ফোকাৰে মুৰাৰি।

পদ --কৰত কত্তমু তেবি - নাৰী নিকাক 🖰 মোহি বিৰহ লাগি আগি। कुछ यव को तन বালা ছোড়হ হঞ্ তব তুয়া বধ ভাগী। তেবা দৰশন কৈচন হোই হুমৰিতে তণু মন তাৱে। মিলল অধিকহো হৰিক আকুল কৃষ্ণ কিন্ধৰ বস গাৱে:

'কৃষ্ণ--- (কথা) হে বেদনিধি ভোগোঁ কহিবাৰে পাত্ৰ। যো দিৱস সে প্রিয়াক ৰূপ গুণ শুনল সেহত্তে ৰুশ্মিণীক মাত্র খ্যান কয় হামো ৰয়ল বিক। সে প্রাণ প্রিয়াক অৱস্থা কথা শুনিয়ে কৈচে ব্দিৱন ধৰোঁ। অয়ে দাকক সহৰে ৰথ আনহ। কুত্তিগক চলিকহো এইকণে যাঞো। সে প্রিয়াক দুখ শুনিয়ে প্রাণ বহয়ে নাহি।

পূত্ৰ—শ্লোক—

অথ বথমধিকত কেশবোহসো
সপদি চ সাবধিনোদ্ধবেন যুক্ত:।
কবক্তধপুৰীখন: প্ৰিয়ায়া:
প্ৰেমাকুল: কুণ্ডিনমোক্ষসা যথো ॥

তা শুনি দাককে তৎকালে বধ যোগাৱল, পেথি শ্ৰীকৃষ্ণ প্ৰাক্ষণক হাতে ধনিয়ে বধ উপৰে তুলি, হাতে শ্ৰ চাপণ ধনিকহো উদ্ধর সহিতে তথি চড়ল। দাকক মহা বেগে বধ খেদারল। শ্রীকৃষ্ণ থৈচে চলল তা দেখহ শুনহ নিবন্তবে হবি ধোল হবি ধোল।

গীত—ৰাগ মাত্ৰ_ৰ-পৰিতাল। ু
কুণ্ডিণক আৱত মোহন মুৰাক।
কোটি ইন্দু নিন্দি বদন বিৰাজে
কৰ সাৰক শৰ ধাক॥

পদ—শ্যাম মৃকতি পীত অসক অস্থৃদ তৰিভ ' জড়িড ' যচ শোহে। ৰতন মৃকুট মণি কুণ্ডল দোলিভ হাসি জগত জন মোহে।

ক্জিণী হৰণ নাট

ভূজ যুগ কেয়ৰ কহণ অঙ্গুলী
অঙ্গুৰ ৰতন বিকাশ।
মঞাৰ ৰঞ্জিত চৰণ সৰোক্ত
শক্ষৰ কহ হৰি দাস।

সূত্র—ওহি পংকাৰে ক্লকে থে বায়ুবেগে চলে। তথি আলোলা আক্ষণ বেদনিধি বথ বেগে শ্যতি ভক্ত হয়। প্রলাহাত পার সর থিব ভেল। পেট উফগুল। নাসাত নিখাস নাহি নিঃসবে। থৈচে মৃতক তহুৎ আচেতন ভেল। তাহে পেথিয়ে ইংক্ল হা হা বুলি শিৰে জল সিকিয়ে ফুকি ফুকি ধা হু আনল। কুল বোল।

কুস্য—(কথা) হে বেদনিধি স্বস্থ হর, স্বস্থ হর।

সূত্র—কুষ্যক আগাস শুনিয়ে চেতন পাই বিপ্র বোলল।

বেদনিধি—(কথা) ়-হে বাপু তোহো কে । হামু

কোন ! কি নিমিত্ত এখা আরল থিক !

কৃষ্ণ বিহসি বোল—(কথা) হামু ভাৰকাক কৃষ্ণ, তোহো বেদনিধি, কশ্লিণী পঠাৱল ভশ্লিমিত ভোহো হামু কৃত্তিণ চলইছি।

সূত্র—তা শুনিয়ে বিপ্র বাহু মেলি কৃষ্ণক ধ্বল। বিপ্র বোল।

বেদনিধি—(কথা) হা বাপ বৰ্ত্তল, বৰ্ত্তল হামু ক্ষণে মৰি যাঞো ভোহাক নিমিত্ত পুনু উপক্তন।

ক্রিণী-হৰণ নাট 🕐 🔧

সূত্র -ব্রাহ্মণ কুম্পয় দেখি শ্রীকৃষ্ণ আনাস বুলি শ্বন্থ কয়ল।

শ্লোক —ততো বিপ্রং প্রতি প্রাহ গ্রন্থ কং সহরং গুবো। নদাগ্যনমাখ্যাহি প্রিয়ায়াঃ প্রীতিবর্জনম্ ।

তদন্তৰ শ্ৰীকৃষ্ণ কুণ্ডিণ সমীপ পাই বিপ্ৰক বোলল। কৃষ্ণ বোল।

কৃষ্ণ - (কথা) হে গুবো, তোহো আগু হুয়া চলহ। সে প্রাণপ্রিয়া নিৰাশ দেখিয়ে প্রাণ ছাড়ব। হামাৰ আগমন করিণীত কহ গিয়া।

সূত্র—বিপ্র শুনিয়ে কৃষ্ণক আশীর্নাদ ক্য়কহো আশু হয়া চলল। ইক্থা বহোক ক্রিণীক সুত্রান্ত শুনহ।

শ্লোক—বিলম্বং বীশ্য বিপ্রস্ত করিনী বাজননিনী। চিন্তাং ত্রস্তামাসাত করোদ স্থাসরিধৌ।

ভদন্তৰ বিপ্ৰক বিলম্ব দেখিয়ে ক্ৰিণীক মনে মহা চিন্তা মিলল। মদনম্ভৰীক বোল।

কল্মিণী—(কথা) হে সখি হামাৰ পৰম অন্ধ ভেল, আজু অধিবাস, কালি বিবাহক দিবস। সে বেদনিধি কৃষ্ণক আনয়ে নাহি পাৰি লড্ডায়ে নাৱল। হা হা অৱ কৃষ্ণ স্বামীক আশা ছেদ ভেল। ' সূত্র—ওহি বুলি কুমানী বৈচে ক্রন্দন কয়ল ভা দেশহ ভনহ।

গাঁভ—গোৰীৰাগ—বিষমভাল।
মাই মাধৱ অৱ কয়ল মেৰি নৈৰাশা।
পত্ন মেহাৰি ৰাজকুমাৰী,
ফোকাৰে ঘন নিখাসা।

পৰম পুৰুষ কেশৱ বিনে
বিফল জনম মোই।

মিলল মৰণ কৃষ্ণ চৰণ

পৰশন নাহি হোই।

হামু অভাগী লাগি জানল
জীৱন নাথ নাৱে।

শুকুচি পৰ্ম চেতন হৰ্ম

ৰম্ণী শক্ষৰে গাৱে।

শ্র—ঐচন ক্রন্দন কয় বালা মৃক্চিত হয়া পৰল। সধী সব দেখিয়ে হা হা বুলি বাহু মেলি ধৰিকহো প্রবাধ বোলল। সধীসর বোল।

স্থীসর—(কথা) হে সধি স্বস্থ হর, সত্বর। সে শ্রাকুষ্ণ ভোহাক নিমিত্ত অরশ্যে আরব। যাকেনি নাম মাত্রে মহাপাপী সব সংসান নিস্তবে সেভকতক বান্ধর

ক্সিণী-হৰণ নাট

মাধর তোহাক নাহি ৰক্ষা কৰব। প্রাণ সবি, ওহি. শকা ছাড়হ। হামাক সপত উঠহ উঠহ।

সূত্ৰ—শ্লোক—

ভত উতায় সা বালা বিনিঃখত পুনঃ পুনঃ। কৰোদ কৰুণং বালা সুহা কৃষ্ণপদাস্কুম্।

কুমাৰী চেতৰ লভিকত নিখাস ফোকাৰি হাতে বদন চৰাই বৈঠল। সধী সরক বোল। ক্ষিণী বোল।

করিণী—(কথা) হে মদনমঞ্জবি, সধি লীলারতি, হামাৰ বিহি বন্ধ ভেল, বেদনিধি গৈয়াকহো বাহৰি " নারল। প্রাণ কৃষ্ণক বাভ কিছুরে নাহি পারল। হা হা ওহি জনমে সে স্থামীক চৰণ দৰ্শন ভ্রম্ভ ভেল।

সূত্ৰ—গুহি বুলি পুনু থৈচে ক্ৰন্দন কয়ল বাঁলা, ভাছে দেখহ শুনহ, নিৰম্ভৰে হবিবোল হৰিবোল।

গীত—ৰাগ গৌবা—যোতিমান।

মাধৱ মেৰি বিচুৰিশ অব নাৱল।

হৰি বিৰহানল চেতন গৰি ।

নাৱল অবহু বাছৰি বিজ নন্দন।

কহ কৈচন স্থি জীৱন ধৰি ।

পদ—ওহি শিশুপাল কাল ভেল মেৰি।
হানু অভাগিনী বিহি বৃদ্ধিন হামাৰি।
প্ৰাণ পীউ কৈচন কয়লি বিহীন।
কৰবি কমন উপায় পুন্মাই
অৱ বিবাহ বয়নাংশ মহ থিক।
হেৰব আৱৰ হবিকো নাহি চৰণ
কহ শক্ষৰ মুৰে ৰমণী অধিক।

সূত্র— এচন বিলাপ কয় বালা হৰিক বিবহে মুক্চিজ হয়া পৰল। দেখি স্থা স্ব হা হা বুলি শিৰে জল সিঞ্চিয়েকহো আকোনালি তুলি বৈঠাই মধুৰ বাণী বোলল। স্থি সহ বোল।

সথি সর—(কথা) হে প্রাণস্থি আচ্ছু দিবস নাহি

যাই। অতথ্যে তাপ কৈচন ক্রসি। সে কুপান্য মাধর
ভোহাক মনোব্র নিশ্চয় পূর্ব। তুরস্ত চিস্তা ছোড্ছ।

সূত্র—তা শুনি কুমারী হেঠ মাথে বহল থিক। সেহি
সময়ে করিনীক বাম উক, কর, আবি ফন্দি গেল। তা
দেখিয়ে সহার্যে বোলল। করিনী বোল

করিনী (কথা) আহে স্থীসর, হামাৰ থাম অক ফান্দে। কোন শুভ বাভ কহে, ইহা নাহি জানি। সূত্র—ওহি বুলি কুমারী থিক।

ক্সিণী-হবণ নাট

লোক -সাধ্যাহা বিজঃ প্রাগাং প্রী রাৎকুল্লবিলোচনঃ। • নাপভচ্চৰণং উস্থা ধৰণাাণ হৰ্ষবেগভঃ ॥

ভদস্তৰ দেৱা দেখল অতি আমনেদ বেদনিধি হবিষ বেগে আরল। মাটিত পার প্রয়ে নাহি। বিপ্রমুখ পেথি জানল, আ: হামাক প্রাণপীট খ্রীকৃষ্ণ আরল আৱল। ভৰি শাক্ত মাত আনন্দে আগ বাঢ়ি গিয়া বিপ্ৰক व्यापा कश्रम । (तमनिधि (ताम ।

বেদনিধি—(কথা) হে ৰাজনন্দিনি ভোহোঁ চিৰপ্লাৱ চিৰ্ম্পার। আঃ ভোহাক প্রয়োজন হামু সাধল। সে যত্ৰকান তোহাক নিমিও অল পান সৰ ছোড়ল নিশি নিজা কৰত নাহি। হে মাভা, কৃষ্ণক তুখ কি কহব। কেবলে তোহাক মাত্ৰ ধানক্ষ বহ। অব ওহি নগৰ প্ৰবেশ ক্ষল। তোহো সরৰ দৃঢ় হয়া বহ। সৰ মনোৰথ আজু শ্ৰীকৃষ্ণ পূৰব।

সূত্র—ওহি শুনি দেৱীক আনন্দে লোভক জুৰে। বিপ্রক প্রধান কয়ে বোলল। করিণী বোল।

ক্রিণী – (কথঃ) হে পিতা, বাপে উপজল মাত্র, ভোহো প্রাণ দান দেলি, ভোহাক গুণ স্ক্রে নাহি পাৰো। কি প্ৰসাদ দেক্তো।

বেদনিধি—হে মাতা হামাৰ আশীৰ্কাদে শ্ৰীকৃষ্ণ সহিত তোহাক প্রসতি হোক। তব হামাবসকল প্রসাদ ভেল।

সূত্ৰ—প্ৰহি বুলি বেদনিধি বিপ্ৰ নিজ বাড়া চলল। তদশুৰ ক্ষিণীক জোন্ত ভ্ৰাতা ক্ষীকুমাৰ সে আসিকহো

কন্ধী—(কথা) অয়ে ভগিনি। ভোটো মতি সহৰ ভূষিত হয়া, সথাসর সহিত ভরানীক মঠ চলহ। আজু অধিবাস কালি বিবাহক দিবস, দেৱীক পূজা কৰ গিয়া। অভি সহবে চলহ ঐ চলহ।

সূত্ৰ—শ্লোক—

বোলল। কল্লী বোল।

নিশমা বচনং ভাতুভ্'ৰ্যিহাণ ভ্ৰণৈ:। জগাম স্থাভিঃ সাকং সা বালা চাপ্ৰকালয়ন্॥

লাভাক বাক্য শুনিকহো কুমাৰী স্থীসর সহিত ভূষিত হয়া যৈচে চলল তা দেখহ শুনহ নিংস্তাৰ হৰি বোলু হৰি বোল।

গীত—ৰাগ মাত্ৰ-পৰিতাল

ৰঙিনী সধী সন্ধিনী বালা।

চললি ঘৈচে চান্দকেৰি কালা।

পদ—পৰিয়ে পট্টান্থৰ লহু লহু যাই।

মন্ত গৰুগামিনী কামিনী মাই॥

ওতিম মোতিম মালা সুলে।

হেৰিতে হাসি ভূবন মন ভূলে॥

ক্রিণী-হৰণ নাট

হৰিকহো চৰণ চিন্তিয়ে চলি যাই। কৃষ্ণ কিন্তৰ ওহি শঙ্কৰ গাই।

সূত্র তদন্তৰ সে ৰাজকুমাৰী স্থীসর সহিত ভরানীক মঠ পাইকছো পার পথালিয়ে নানাবিধ নৈবেছ দিয়ে দেরাক পুজা কয়ল। ভূতি নতি ক্রিয়ে বৰ সাধল। দেরীক আগু পড়ি বোলল। ক্রিণী বোল।

করিণী—(কথা) হে মাতা ভরানি ! স্বামী শ্রীকৃষ্ণে হামাক অবিঘিনিয়ে নেহস্তোক। তোহাক চৰণে অভয়ে সাধো (প্রণাম)।

সূত্ৰ— ওহি বৰ সাধিয়ে কুমাৰী ভঞ্চি ৰহল পিক।

স্লোক—কৃষ্ণঃ কুতিনমাগতা বিপ্রঃ প্রস্থাপা সাদনম্।

দাককোদ্ধরসংযুক্তঃ প্রবিবেশ বিভূ: সভাম্।

ভদন্তৰ শ্রীকৃষ্ণ বিপ্রক আগুক্য পঠাইকহো দাক্ক, উদ্ধর সহিতে থৈচন সভামধ্যে প্রবেশ ক্য়ল, তা দেখহ শুন্ত নিষ্মত্তৰে হবি বোল হবি বোল।

গাঁত—ৰাগ গৌৰী—একডালি।

মধাই আৱত আনন্দ মনে।
প্ৰেষি ভুলল কপ পৌৰজনে।

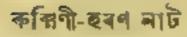
. পদ -পকল বয়ন নয়নে কক পান।
হৈৰি হৃদয়ে মনে মিলল ধিয়াম।
শ্যাম কচিব তমু পীত পিচোবাংক।
নবীন নীৰদ য়চ বিজুৱা উল্লোবা।
চবণ ৰচিত মণি নূপুৰ বিকাশ।
কহ শক্ৰ হৰি দাসকু দাস।

সূত্ৰ— শ্ৰীকৃষ্ণ ঐচন প্ৰবেশ কয় থাজ্ঞয়গুলি মধ্যে বৈঠল। যৈচন নকত মাজে পূৰ্ণিমাক চান্দ প্ৰকাশ কয় থিক। শ্ৰীকৃষ্ণক কণসম্পত্তিক দেখিয়ে সব লোক ভুলল। মুখপক্ষ যৈচে নয়নে পান কৰত ৰহ। বিপক্ষ নৃণসর জৈলোক্য চমহকাৰ বাব প্ৰতাপ নিবিখিয়ে প্ৰম ভয় ভেল, অভোজ্ঞে কাণে কাণে কহে। ৰাজসর বোল।

নৃপদর — (কথা) গুহি কৃষ্ণক যুদ্ধ কৰিছে শিশুপাল আশা কয় পিক। আঃ উনিকৰ সঙ্গে সবহি মৰৰ অয়ে ভাই ুসর উঠহ উঠহ। যারভ যুদ্ধ নাহি হয় আগু দেশে যাঞা

সূত্র তদন্তৰ ৰাজা জৰাসকে দেখল ৰাজাসর কৃষ্ণক ভয়ে কম্পিত ভেল, হাত নিশানে নিসেধি বোলল। ৰাজা জৰাসক্ষ বোল।

জনাসক (কথা) আ: হামু বিজ্ঞমান থাকিতে কাহাকে ভয় থিক, হে বাজাসর ওহি ক্তিয়ন বারহান নোহে। নির্ভয়ে বহ, নির্ভয়ে বহ।

সূত্ৰ--উনিকৰ গৰিহণ শুনিয়ে নৃপসর অন্তৰ্গত ভয়ে হেঠ মাথে ৰহল।

এ কথা ৰহোক কলিপীক বুৱাত্ত শুনহ। ল্লোক—স্থীভি: সহ বৈদ্ভী কৃষ্ণদৰ্শনলালসা। ললিত। লালয়া গতা। কগাম চালিকালয়াং ॥

ভদন্তৰ ৰাজনন্দিনী কৰিবী স্থাসৱ সহিতে কপুৰ ভামুল ভোজন কয় এক সংগক হাতে ধৰিয়েকহো কৃষ্ণ দৰশন নিমিতে, প্ৰম আকুল চিতে, লালাগতি কবিয়ে ৰাজসভা সমীপ পাৰল, ভা দেখহ শুনহ।

গীত—ৰাগ ধন নী দোমনি পৰি যৌতি ভাল। **ठाक्तम्**यो (পरिट मधारे। চললি লীলাগতি ভূবন ভূলাই পদ – কনক কিফিনি ধ্বনি ক্লকে মন্ত্ৰীৰ মণি (फ्रांट्न क्रफ्र्य (क्रममाना।

> **Бकल (लाइन मन (ह**∢य बम्पी धन हिं विश्वन वेदवीली ।

> সখীসর সঙ্গে খেলে থৈচন নক্ষত্র মেলে মুচান্দ" চান্দক কলা লোহে। ৰূপ কক্মিণীকেৰি বাজ সমাজে হেৰি প্ৰল সৰ্বাহ মন মোহে।

কল্মিণী-হৰণ নাট

শূত্ৰ—তদপ্তৰ কশ্লিণীক নবীন কপ যৌৱন পেথিয়ে

যত ৰাজা সৱ কামবানে মূৰ্চিছত হুছা আসন হুন্তে ঢলি

চলি পৰল। বিহ্বল ভাবে কেহো ক্ৰয়ুৰি বোলল।

ৰাজাসৱ বোল।

•

ৰাজাসর – (কথা) হে প্রাণেখৰি, কামসাগৰে নিস্তাৰ কবহ।

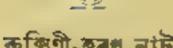
সূত্র -কেহো আঙ্গুলী মুখে লৈয়া বোলল।

ৰাজাসর—(কথা) হে প্রাণপ্রিয়ে মদনে মদ্মে, হামাক হাস্ত নিধীকণ কৰহ।

সূত্ৰ—কেহো দত্তে তৃণ কামুৰি বোলল। ভোজ-ৰাজ বোল।

ভোজনাকা—(কথা) হে নাজকুমানি তোহাক নিমিত্ত কামবাৰ ফুটি প্ৰাণ চুতি যাই। চৰণক দাস ভেলো। হাতে প্ৰশি হামাক জীয়াউ। সর মহাদৈক দাসী কৰি দেওঁ।

সূক—কাম মন্ত হৈয়া হত্যাদি মানা বীভৎস ভারনা কৰ ৰাজাদর দেখি কলিপীক স্থীসরে কাহেক ঠেলিনা দেই, কাহেক গোৰে মাৰি ভর্তস্য, হ্পাণি ৰাজাসর কামাতৃব ভ্যা কুমাৰীক কাত্ৰ কয় থিক। হে লোক হবিভকভিহান কামাতৃৰক হ্ব দেখহ। ইহা জানি হবিক চৰণ চিন্তিয়ে হবি বোল হবি বোল।

কঞ্জিণী-ছৰণ নাট

শ্লোক — কুফোহপি ক্ষোভিতং চিত্তং স্থিবং কুছা জ্বছাৰ ভাষ্ণ নিপ্রতাং বিধীতাং মধ্যে মুগাণাং কেশবী যথা।

সূত্র—তদন্তৰ কৃষ্ণ ক্রিণীক কপলারণা পেথিয়ে শোহিত হয়। কথং কথমপি চিত্ত শাস্ত কয়ল। করিণী সখাঁ সর সহিত লালাগতি চলিতে কৃষ্ণক দেখল। ভাটক মুখে যৈচন গুণৰূপ শুনৰ সাকাতে তাহাতো অধিক দেখল। ওহি কৃষ্ণক স্বামী বুলি মনে প্ৰণাম কয়ল, সলক্ষ হাত্য কৰিয়ে অধোমুখী তয়া বহল। এক্ষ ভৎকালে উঠিকহো ৰাজসভামধ্য হন্তে কল্মিণীক হৰি লৈয়া আপুন সমাপ কয়ল। বৈচন মৃগ্যুপ মধ্য হল্তে সিংহে আপোন ভাগ লৈয়া যাই, ওৰং কুমাৰীক হাত ধৰিয়ে আপুন ৰৰে ভূলিকহো কক্ষিণী সহিত আকৃষ্ণ থৈচে লীলাকয় চলল, অয়ে লোক তাদেখহ শুনহ নিৰন্তৰে হৰি বোল।

গাঁত-ৰাগ ধনত্ৰী-একভালি।

লহ লহু গতি ধাই, প্ৰিয় সঙ্গে ৰঙ্গে যাই। হৰি হাসি হাসি চাই, থৈচে মত্ত সিংহ ৰাই॥ পদ — ৰূপে ভূবন জিনি, সখী সমে ককমিণী। চলে বামা মধ্য ক্ষীণি, ঝনকে মঞ্জাৰ মণি ॥ পীউমুখ বেৰি বেৰি, লাজ্জ্জ্জ নয়ন হেৰি। কহ শক্তৰ কেবি, গভি গোবিন্দ মেৰি **॥**

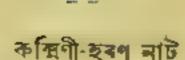
কল্পিণী-হৰণ নাট

শ্ব — তদন্তৰ প্ৰক্ৰিক কলিনীক হাতে ধৰিয়ে, হাসি । হাসি প্ৰিয়াক মুখ নিৰেপিয়ে, লালাগতি চলি যাই। যৈচে মত সিংহ চলইছে। সে বাজনন্দিনী প্ৰীকৃষ্ণক স্বামী লভিয়ে, লভিছত নয়নে, ঘন ঘন স্বামা-মুখ নিৰেখিয়ে প্ৰম আনন্দে চলি যাই। তদন্তৰ শিশুপাল প্ৰভৃতি যত বিপক্ষ ৰাজা সৱ চেতন লভিকহো দেখল, শ্ৰীকৃষ্ণ কলিনী কলাক হৰি নিয়া যাই। শিশুপাল বোল।

শিশুপাল (কথা — আঃ হামাৰ জাবন ধিক ধিক।
 হামো বিভাষানে হামাৰ বিধাহক কলা কথাক যাদৱে নিয়া।
 যাই।

্সূত্র – এহি বুলি প্রম দর্প ক্রিক্ছো হাতে শ্র ধ্যু ধ্রিয়ে, শ্রীক্ষ্ক পাচ পাচ ঘৈচে থেদি যাই, ডা দেশহ শুনহ নিবত্রে হবি বোল হবি বোল।

পথাৰ — কান্ডা—প্ৰিভাল।
কাপে নৃপদর কানোৰে বাত।
চালক যচ থেদি যাই খাত।
পদ—হাতে শব ধসু ধৰি সৱ ধারে।
কাম্পিত মেদিনী এ পদ ঘারে।
বাহু দ্পিয়ে ক্ৰয় টকাৰ।
বোলয় ভাকি ভাকি অহকাৰ॥

ৰে ৰে যাদৱ পাবয় গাড়ি।
ছোড় ছোড় ছাৱ ককমিণা নাৰী ॥
আৱ কতি মাস পাৱলো লাগ।
কোপে গৰজয় যৈচন বাঘ॥
ৰহ ৰহ বুলি পাৰে ঘণে বাৱ।
কহ শকৰ গতি গোবিন্দ পাৱ॥

শ্ৰোক—ৰাজ্য সাটোপটকাৰকল্লোলং কৰিবী সভা।
নিশ্মা বেপিতা ভাতা মনসৈবমচিন্তয়ং ॥

সূত্র—ৰাজাসরক আটোপে টকাৰ দেখিয়ে শুনিয়ে মহাভয়ে কক্ষিণীক হৃদয়কম্প মিল্লা। মুখ মিল্ল ভেল। স্বামী কৃষ্ণক নিমিত্তে চিন্তিত হুয়া নয়নে নীৰ নিগড়ে, নিশাস ফোকাৰি মৌনে বোলল। কক্ষিণী বোল।

কলিলা—(কথা) হা দৈর, অভাগা কলিলাক কণাল কি ভেল, বিঘিনিক উপৰি বিঘিনি মিলল। ওহি পালী ৰাজা সর বহুত, সামীক সঙ্গে সহায় কেহোঁ নাহি, হামাক কোন গতি হয় ইহা নাহি জানি। হা হা সোণাক পুতলি শ্রীকৃষ্ণ স্বামীক হামো পাপিনী কৈচে আনল। যোনো হামো কাচক চাহিতে মাণিক হৰায়।

সূত্ৰ —ওহি বুলি কক্সিণী থৈচে বিলাপ কয়ল, আছে লোক তাহে দেখহ শুনহ, নিৰন্তৰে হৰি বোল হৰি বোল।

bre.

কল্মিণী-ছৰণ নাট

গাত — ৰাগ শ্ৰীগান্ধাৰ— গোতিমান।

হৰি হৰি কিনো বিহি লিখিল ললাট।

অৱহু মিলল মেৰি মৰণক ঘাট॥

পদ — পাৱল বহু পুণ্য হামু বহু বন্ধ।

হাতে হবল মিধি বিধি ভেল বন্ধ।

আৱল কৈচন নাথ অভাগাক লাই।

কাচক চাহিতে যোনো মাণিক হৰাই॥

বিহিক বিৰম্বন কিনো মেৰি ভেল।

প্ৰাণগীউ পৰশ আশ দূৰ গোল॥

হেঠ বয়নে নয়নে জুৰে লোৰ।

শক্ষৰ কহু গভি গোবিন্দ মোৰ॥

সূত্র—শ্লোক—

ভয়বেপিত্তিভাষা কল্পিণ্যা ৰোদনং ক্ৰত্ৰম্। নিৰীক্ষা দৃঢ়মালিল্যা সাত্ৰয়ামাস কেশৱঃ ॥

ভদ্তৰ কৃষ্ণক সমীপে বিলাপ কৰিতে কৰিবী ঘন ঘন খাস কোকাৰে, নয়নক নীৰ বহি যাই, ভাহে দেখি ভক্ত বান্ধৱ মাধৱ অভি সহৰে বাহু মেলি আলিজিকহো আশাস বোলল। কৃষ্ণ ধোল।

কৃষ্ণ—(কথা) অহে প্রাণপ্রিয়ে, কি নিমিত্ত ক্রন্দন কবৈছ, হামু বিভ্যমানে থাকিছে ভোহাক কোন চিন্তা, কাহেক ভয় থিক।

করিণী-হবণ নাট

সূত্ৰ বুলি শ্ৰীকৃষ্ণ কৰিনীক যৈচে প্ৰবোধ বি ক্যল, হে লোক ভাহে দেখহ শুনহ নিৰস্তৰে হবি বোল হৰি বোল।

গীত - বাগ বেলোৱাৰ—পৰিতাল।
কৰবিনা আকুল প্ৰিয়ে।
ধৰি কামিনীক কান্থ বোধ দিয়ে।
পদ—কি কৰব সিংহক শ্কৰসত আয়া।
হামাকু শপত ভাপ ভেজু জায়া।
মোছল মুখ প্ৰিয়াক পীতবাদে।
কহ শক্ষৰ বন্ধ কেশ্ৱ দানে।

কৃষ্ণ বোল—(কথা) আহে প্রাণপ্রিকে, হামাক আগু ওহি ৰাজাসব কোন পভন্ন। থৈচে সিংহক আগে কুদ্র হবিশ, ইহা জানি ভয়, শোক, চাড়হ, দেখহ পাপী ৰাজাসবক, থৈচে শৃগালক এই কনে খেদৱাব।

সূত্ৰ— ওহি বুলি কল্লিণীক সন্তাপ দূৰ কৰিয়ে সহস্তে তাস্ব ভোজন কৰাৱল। অন্তো অন্তে কোঁতৃক নিৰীক্ষণ কৰিয়ে বোলল। কৃষ্ণ বোল।

কৃষ্ণ—(কথা) হে প্রিয়ে তুত নির্ভয়ে ৰহ। হামো ছুষ্ট ৰাজাসরক যুদ্ধ কৰিএ খেদাঞু, ৰঙ্গ দেখহ।

সূত্ৰ –ওহি বুলি শাৰক ধনু ধৰিয়ে টকাৰ কয়ল।

সোক—ততঃ শার্জ ধনুর্বা টকান্মকবোদ্ধবিঃ। শ্রুষা ভচ্ছক্ম চুলং বাজানীশ্চ চকম্পিবে॥

শাৰক ধনুক টকাৰ শুনিয়ে ৰাজাসরক ক্রনয় কম্পল। তাহে দেখি শক্ষ হাসি হাসি বোলল।

কুষ্ণ—(কথা) অয়ে ছুফ ৰাজাসর! হামাক খেদি আৱিল, যত শক্তি থিক অৱ যুদ্ধ কৰহ।

সূত—ভাতে শুনিয়ে ৰাজা সর শৰ বৰবিয়ে বোল।

ৰাজাসত্ত—অয়ে যাদত্ত অনাচাৰ, হামাৰ বিবাহক কথা

ক্ষিণীক যদি নাহি ছোড়ব, যত শক্তি থিক হামাক
যুদ্ধ দেহ, যুদ্ধ দেহ।

সূত্র—বাজাসরক দর্প শুনিয়ে জীকুফ থৈচে সমৰ কয়ল, ভাতে দেখহ শুনহ, নি-স্তবে হবি বোল হবি গোল।

ুগীত—ৰাগ নাটমলাৰ—-পৰিতাল।

যুদ্ধ দেছ যাদৱ যত্নায়া।

গৰজি ৰাজাসৱ আয়াবে॥

হৰি ধৰি শাৰ্ষ বৰ্ষিল বাণ

নৃপসর ভেদল কায়াৰে। পদ—বাৰি বাৰিষা যচ অসুদ বৰিষল

> হৰি কক শব সন্ধানাৰে। কাক্ছ বাহু কাক্ছ উক, কটি হৃদয় বিদাৰল বাণাৰে।

ক্সিণী-হৰণ নাট

বাৰ শিশু পালক কাটল কিৰীট পালটি পজাৱল পাপীৰে। সৱ বৈৰী জিনি বিজয়ী মাধ্য শক্ষৰ কহ ভব তাপীৰে।

সূত্ৰ— শ্ৰীকৃষ্ণক শৰে ৰাজাসৱক উক, কৰ, কটি, হৃদয় ভেদল, শিশুপালক কিৰীট কাটল। দেখিয়ে মহা ভয়ে ৰাজাসৱ ভক্ত দিয়ে পলাৱল। তাসে পাছু চাহয় নাহি, যৈচন সিংহক ভয়ে শৃগাল লৱড়ে ভছ়ং শ্ৰীকৃষ্ণ কৌতুকে কভি দূৰ গৈয়া খেদিয়ে পালটি ৰহল। ভদন্তৰ দেবা ক্ষিণী স্থামাক বিজয় বিক্ৰম দেখিয়ে পাৰম আনন্দ প্ৰদক্ষিণে পায়ে পাৰণাম কয়ল। সাধু সাধু বুলি শিৰে পূন্প বৰিষল। আকোৰে শ্ৰমজল মোছল। ভাতুল ভোজন কৰাই সখীসৱ সহিতে আকোৰে বিজিয়ে ৰহল। প্ৰথম বয়স লভ্জাৱভী স্থামাক মুখ কটাক্ষে, ঘন ঘন নিৰেখি হেঠ মাথ কয় থিক। শ্ৰীকৃষ্ণ প্ৰিয়াক মধুৰ আলোপে আনন্দ কৰাৱল।

সূত্ৰ—শ্লোৰ—

ততোহতিকো হুকন্ ফু। প্রিয়ায়া: প্রমেখন:। আনন্দলীলাগতি।ভর্জন্ কেলিমকানয়ৎ ৭

শ্ৰীকৃষ্ণ শিশুপালক কিৰীট কাটিয়ে ৰাজাসৱক কতি দূৰ থেদাই পৰম কৌতুকযুক্ত হুয়া প্ৰিয়া করিণী সহিত ঘাৰকাপুর চলিতে যৈচন লালাগতি কয়ল, হে লোক তা দেখহ শুনহঁ, নিবস্তবে হবি বোল হবি বোল।

গীত—ৰাগ হুহাই – চুত কানামান।

কাকাউ উৎস্থুকে চললি মধাই।
প্ৰিয়া সঙ্গে ৰক্ষে লালাই ॥
পদ—হৰি কৰ ধৰল কামিনাকণ্ঠ মেলি
কেলি কৰতহি যাই।
নৱ ৰমণী পীউ পৰ্শে বিহুলি
লোচন মুদ্দি ৰহ মাই॥
প্ৰমানন্দ মগন মন ৰামা
দৰ্শিয়ে হাস বিলাস।

• স্থা সমে স্বামী সেৱি আনন্দ কৰ
কহ শক্ষৰ হৰি দাস॥

সূত্র—শ্রীকৃষ্ণ প্রম আনন্দে চলিতে প্রিয়াকণে হাত মেলি ধবল। সেনার ভক্ষী প্রথম প্রিয়ক প্রশে লক্ষিত্ব হয় অল্ল হাত্য কবিষে ঘন ঘন আধি মুদি বহ। স্থীসর সহিতে হাসবিলাস দর্শিয়ে কোঁচুকে স্বামীক সেরা কবিতে চললি। শ্রীকৃষ্ণ থৈচে হন্তিনী সর সহিত মন্ত্র মাডক চললি ভল্প। ই ক্লা বহাক, ভদন্তৰ

ক্রিণী-হৰণ নাট

ক্ষিণাক জ্যেষ্ঠ প্রাত্তা কল্লী নাম দুম্মতি, ৰাজাসরক ভঙ্গ শুনিয়ে সে পাণী গৈৰম আটোপে গড়্জিয়ে কৃষ্ণক খেদি আৱল। কন্ত্রী ডাকি বোলল।

কলী—(কথা) অয়ে যাদর, হামান ভগিনীক ছোড়হ ছোড়হ। আঃ তোহাক নাহি মাবি, কলিণীক নাহি ছোড়াই কুণ্ডিণ প্ৰবেশ নাহি কৰব। যৰ ভগিনীক ছোড়বি নাহি তব যত শ্কতি থিক হামাক যুগ্ধ দেহু।

লোক—শ্ৰদ্ধা কৃষ্ণো বিহস্তাহ শৃণু বে কুলকণ্টক। স্বাম্ভ নিশিতৈৰ্যবাশৈন্যামি যমসাদনম্ ॥

সূত্র—কৃষ্ণ বিহসি বোলল।

কৃষ্ণ — (কথা) অবে কুলকণ্টক কল্পী হামাক গাৰি দেহি, ওহি বাণে যমপুৰ দেখাৱৰ ক্ষণেক ৰহ।

সূত্র— ওহি বুলি শ্রীকৃষ্ণ করা সহিতে বৈচে যুদ্ধ কয়ল তা দেখহ শুনহ, নিবস্তবে হবি বোল হবি বোল।

পয়াৰ---কানাৰা---পৰিতাল।

কৃষ্ণ বাক্য শুনিয়ে কন্মী বাৰ। হানল বাণ কোপে কম্পে শিৰ।

পদ—কাটল বাণ কৃষ্ণে শৰ মাৰি। গৰজে ককমী পুনু শৰ প্ৰহাৰি॥

ক্রিণী-হৰণ নাট

কৰমা অগ্ৰ যহি যহি হান। তাহে ছেদল পুৰুষপ্ৰধান॥ বহু চৰ বাণে ভাহে হৃদি ভেদি। হাতক ধনু পেলারল ছেদি॥ হাতে মৃঠি ধৰি কক্মী কুমাৰ। কৃষ্ণক হৃদয়ে কয়ল প্ৰহাৰ ৷৷ ভাবে প্রহাবি হাসি অগরাথে। ধৰল কেশে কেশৱ বাম হাতে ৷৷ ঘণ্টা লাবি ঘাৰ কৰয় মোৰ। कक्मोक ऋषस्य यावन दशाए ॥ পাই ছোট বৰি মৃক্চিত বীৰ। কৃষ্ণ ধৰল খাণ্ডা কাটিছে শিৰ ॥ হাহাকাৰ ক্যু ক্ক্মিণী মাই। স্বামীক হাতে সোদৰ বধ ঘাই ॥ কৃষ্ণ কিন্ধৰ প্ৰহি শক্ষৰ গাই। বোলভু ৰাম হৰি সকল লোকাই #

সূব—সে পাপী করা অস্ত্রে নাহি পাবি কৃষ্ণক হাদয়ে মুষ্টি মাবল। শ্রীকৃষ্ণ তনিকর কেশে ধবিয়ে, হিয়ে লাঠি মানিয়ে, কাটিতে আনন্দে খডগ ধবল।

শ্ৰোক—শ্ৰহা আত্ৰধোদেনাগং গোৰিন্দকাতিছ:খিতা। কৰাভ্যাং চৰণো স্পৃক্টা চকাৰ কৰণং সতী ॥

ক্রিণী-হৰণ নাট

তদনন্তৰ দেবা কলিগা তাহে দেখিয়ে ভাতৃ মৰয় বুলি শ্ৰীকৃষ্ণক চৰণপক্ষজ ধৰিয়ে কাতৰ কয় লাগল। কলিগাবোল।

ক্ষিণী—(কপা) হে স্থামি ভোহাৰি চৰণে লাগো, ভায়াক প্ৰাণ দান দেহু। ভোহাে পৰ্ম ঈশ্বৰ। ওহি পাপী ভোহাক মহিমা নাহি ভানল, গৈচে প্ৰক্ষ অগনিত জাস কয়ল। হামাক দেখিতে ওহি দােষ মৰ্থ শ্বামি।

সূত্ৰ—ওহি বুলি কুমানী নয়নক নীৰ জুৰাই যৈচে ক্ৰন্দন কয়ল ভা দেখহ শুনহ নিৰ্ভূৰে হৰি বোল হৰি বোল।

গীত বাগ—খ্ৰীগান্ধাৰ—খেতিমান।

স্কৰী ধৰি হৰিচৰণ বিনাৱে।
কৰুহো কৰুণা নাথ মাথে ধৰো তৃণ
বুলিতে নয়ন ঝুধাৱে।

পদ —ভায়াকেৰি হুখ দেখিয়ে জাঁৱ যাই
ৰাখন্ত পাপীক প্ৰাণ।

চৰণক আগু আঞ্চোৰ পাতি মাগো

দেহু মেৰি সোদৰ দান ।

ষ্বই সোদৰ দেৱ নকৰসি বক্ষণ
আগহি লেভ জাৱ মুই।

হৰি পাৱে পৰি বৰ— বালা বিলপ্তি

কহ শক্ষৰ ২স ওই ॥ ...

সূত্র— ঐচন ক্রন্ধন কর করিনী হাতে তৃণধনিয়ে বোলল, করিনী বোল।

ক্ত্ৰিণী—(কথা) হে স্বানি ভায়াক চথ দেখি প্ৰাণ ফুটি যাই। ওহি অধনক জান কলা কৰহ। চৰণক আগু আকোৰ পাতি মাগো, হে নাথ হামাক সোদৰ দান দেও।

সূত্র—জ্রীকৃষ্ণ ভথাপি কন্ধীক ছোডয় নাহি দেখিয়ে পুনু কুমার্বা নিখাস ফোকাবি বোলন। কন্ধিণী বোল।

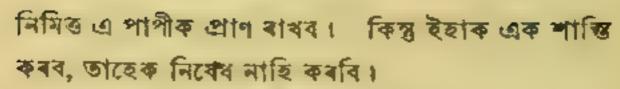
ক কিণী—(কথা) হে স্বামি, যব ভাতৃক ৰক্ষা নাই কৰবি, তব আগু হামাক জীৱ লেছ।

ৃস্ত—ওহি বুলিভে লোভকে কঠ খেঢ়ল হা হা ভায়া বুলি মাটিভ লুটি ক্রন্দন কয় লাগল বালা।

শ্লোক—ভতঃ প্ৰিয়ায়াঃ সংপ্ৰেক্য বিলাপং প্ৰমেখৰঃ। ৰক্ষিত্ব ক্ষিণঃ প্ৰাণান্ কাৰ্য্যমাস মুগুনম্॥

সূত্র— শ্রীকৃষ্ণ করিবীক বিলাপ দেখিয়ে প্রম করুণা উপশ্বল, হবি বিহসি বোলল। কৃষ্ণ বোল।

কৃষ্য---(কথা) আহে প্রিয়ে, বিলাগ ছোডহ, ভোহাক

সূত্র— ওহি বুলি শীকৃষ্ণ সে ৰাজকুমাৰক গলে বস্ত্র বান্ধিয়ে ধবল। গড়গ ধবিয়ে সর কেশ মুগুন কবল, দাড়ি, গুম্পা, চক্ষু, ভার সব উপাবল, মুথে কালী চূপ ঘসিয়ে ঢকা মাবি পেলারল। বৈচে মুডক শর সদৃশ করাই মাউতে পবিয়ে বহল। আহে লোক দেখো দেখো, যো হবিক জোহ কবয়, হবিগুণ নাম লৈতে নিন্দা কয়ে, সোহি পা শিক গুহি অৱস্থা দেশহ। জানি হবি ভক্তিক নিন্দা ছোড় হবি বোল হবি বোল।

লোক -সাক্ষিকা প্রিয়াং পশ্চাত্ত্মা সহ মহাহবি:। বাৰকাপুন্মাগত্য প্রিয়য়া সম্বীব্যং ॥

শ্ৰীকৃষ্ণ প্ৰিয়াক আখি মুখ পীত বন্ধে মুছি, শান্ত কৰিয়ে পৰম কৌতুকে ধাৰকাপুৰ প্ৰবেশ কৰিছে, শ্ৰাকৃষ্ণ কলিগী থৈচে আনন্দ কয়ল ভা দেখহ শুনহ নিৰন্তবে, হবি বোল হবি বোল।

গীত ৰাগ তুৰ ভাঠিয়ালা -মৌতিমান

মিলিল কৌ; ক কমল লোচনা

চল-ি স্বামীক সঙ্গিয়া।

নাল মেঘ যচ উজৰ বিজুৰী

ভূবন ভূল ভ্ৰুৱ ভঙ্গিয়া।

20

করিণী-হৰণ নাট

পেদ - মন মাতক

সঙ্গ অঞ্চ ভঙ্গ

কৰিণী কৰ লাস বেশীয়া।

কয়ল মঞ্চল বান্ত কোলাহল

चांबका शूबनवरवन्या ॥

দেৱী দৈৱকী আসিয়া কৌতুকী

ধৰল বৰ বধু হাতয়া।

কহতু শক্তৰ বাত্যা॥

সূত্ৰ —ভদন্তৰ দেৱী দৈৱকী প্ৰম মন্ত্ৰ বাছভাঙে আসিক্হো বৰক্তাক হাও এক ধান কৰিক্ছো বছডৰ উৎসৱে গৃহ পৰবেশ কৰাৱল। অনেক ওন্দৰী স্ত্ৰী আয়তী সর সহিতে কৃষ্ণ কল্মিণীক মাথে দূর্ববাক্ত সিংকাৰিয়া তথি প্ৰম উৎসৱ মিলাৱল।

ভদন্তৰ 'শ্ৰীকৃষ্ণ বিবাহপ্ৰকাৰ শুনহ। প্ৰস্তুতমাহ, হৰিক বিবাহ কথা জানিয়ে, জগতক যত লোক কৌ চুকে দাৰকাপুৰ ভৰল আসিয়া। ৰাজা ভাত্মক স্বহন্তে কৃষ্ণক কলা দান কৰিতে আৱল। ভদন্তৰ জগতক গুক শ্ৰীনাৰায়ণ মনুক্তলালা দৰশিয়ে, বিবাহ কৰিতে প্ৰিয়া-সমে আসনে বৈঠল।

শ্লোক —আৰুগাম ভভো ব্ৰহ্মা কৃষ্ণস্থোহকাৰণাৎ। সনাৰদে। মুদা যুক্তঃ স্ৰুবহস্তোহতিকৌতুকী।

করিণী-হৰণ নাট

শূত্ৰ—দেহি সময়ে একা, নাৰদ পুত্ৰ সহিতে বিবাহক হোম কৰিতে যৈচে মিলল, হে লোক তা দেখহ শুনহ, নিৰস্তাৰে হৰি বোল হৰি বোল।

গীত—বাগ—কানড়া পৰিতাল।
আয়ত ধাতা হাতে ক্ৰৱ ধৰি।
চতুৰ ব্যনে ঘন বেদ উচৰি॥
শদ—গৌৰাক্ষ অক্স ৰক্ষ বিপৰীত।
সক্ষহি নাৰদ আনন্দ চিত॥
বাম হাতে কুশ কৰত প্ৰকাশ।
শক্ষৰ কহ ওহি কেশৱ দাস।

সূত্র—শ্রীকৃষ্ণ পেখি প্রিয়া সহিতে তৎকালে উঠি-কহো প্রণাম কয়ল। ত্রন্ধা নাবদ আশীকাদ দেল। শ্রীকৃষ্ণ মাথ চরায়াকহো কর্যোবি বোলল। শ্রীকৃষ্ণ বোল।

শীকৃষ্ণ—(কথা) হৈ জগতক পিতামহ তোহাক দৰশন দেৱৰ হল্লভ। হামো মাসুষ হয়া ভোহাক দৰশন ভেল। আঃ হামাক ভাগ্যক মহিমা কি কহব। জনম সাক্ষণ আজু দাৰকাপুৰ পৱিত্ৰ ভেল।

ধাতা (বিহসি বোলল) হামু তোহাক বিবাহ

ক্রিণী-ছবণ নাট

শুনিয়ে কোতৃকে আৱল। সহস্তে আগুতি কৰিয়ে বিবাহ কৰাৱৰ।

সূত্ৰ—কৃষ্ণ তাহে শুনি আসন দেলহ। প্ৰহ্মা তথি কৈঠল, কুশণ্ডি কৰি হোম আৰম্ভল।

স্লোক—ওতো দৃক্টা তু ক্রিণা। কপলাবণ্যমন্ত্রম্। বভূব মৃচ্ছিতো ব্রহ্মা কাম-বাণ-বিম্দ্রিত:॥

তদনস্তৰ মুখচস্ক্ৰিকা কৰিতে ক্ষিণাক ভূবনমোহন কপ নিৰেখিয়ে ক্ৰহ্মা মাটি পৃটি প্ৰদা। নাৰদ মুনি ধৰি বোধ কবাৱল। নাৰদ বোল।

নাৰদ — (কথা) হে পিতা স্বস্থ হয়। স্বস্থ হয়। টোহাৰ ব্যৱহাৰ নোছে।

শোক—তরুক্তেভন্যালভা ব্রহ্মা মন্ত্রমুদীবয়ং।
ভর্তাহবিধে তিমিলুৎসবঃ স্মহানভূৎ।

সূত্র—তদন্তৰ ব্রহ্মা চেতন লভিকহো বিষ্ণু বিষ্ণু স্মানিয়ে পুনঃ ক্রের ধনিয়েকহো হোম কর্মে লাগল। সোহি সম্প্রে ৰাজা ভাগ্নকে কন্যা সম্প্রদান করিতে বর-কন্যাক কেশ এক খাম কবিয়েকহো, পানী ঢালিতে বৈচে কৌছুক মিলল, হে লোক তা দেখৰ শুনহ, নিৰ্ম্ভবে হবি বোল হবি বোল।

কক্ষিণী-হৰণ নাট

গীত—ৰাগ শাৰক—পবিভাল।

কহত বিধাতা বেদকু বাণা। হৰি ককমিণীক কেশ এক কৰিছে ভীম্মক ঢালে ভৃঙ্গাৰ ধবি পানী।

পদ যৌতুক ৰভন আঞ্জনী ভবি ববিষে
গাৱে গোবিন্দ গুণ পুনবাই।
বাস্তকী উৎস্থাকি ভাল ঠুকি ঠমকে
নাচে মহেশে হাসয় সব চাই।

মূনি সিদ্ধ কুস্থম হবিষে ববিষে
কৰ কৌতুক পেখিয়ে সবলোই।
ধাৰিকাপুৰ বেৰি মিলল মহোৎসৱ
কহ শক্ষৰ গোবিন্দ গভি মুই।

সূত্র—এচন পৰকাৰে কৃষ্ণক বিবাহ ভেল। ওদন্তব ব্রহ্মা, ইন্দ্র, আদি যত দেৱতা, পাতালক বাস্থকী প্রভৃতি যত নাগ, পৃথিবীক যত ৰাজা, সবাকো সাদৰে শ্রীকৃষ্ণ গন্ধচন্দন, পূল্প, তামুল, বস্ত্র, অলকাৰে পৰম সন্তুষ্ট কয়ল। অতঃপৰে পৰম কৌতুকে ত্রেলোক্য লোকে জয় কৃষ্ণ ঘূষিয়ে সমাজ ভাঙ্গিকহো শ্বকী শ্বকী স্থানে চলিতে, অন্থোজন্মে কৃষ্ণক আশ্চর্গ্য তথ ৰূপ মহিমা কীর্ত্তন ক্যুকহো দশোদিশে গেল। শ্লোক—ভভোহতিকো হুকী কৃষ্ণঃ প্রিয়য়। প্রেমকপয়া।
কুর্ববন্ কেলিং মহোৎসাহান্ম্মুদে ৰহুমন্দিৰে॥

তদনশ্ব শীক্ষা প্ৰম উৎস্তুকে প্ৰাণপ্ৰিয়া-সহিত্ত বৰু-মন্দিৰে প্ৰবেশিয়ে যৈচন কৌতুকে কলিণীক প্ৰবোধি নানা কেলি কয় ৰহল, অয়ে লোক তা দেখহ শুনহ, নিৰন্তবে হৰি বোল হবি বোল।

গীত-কল্যাণ-খৰমাণ

ক্ৰত বিহাৰ ক্ৰত বিহাৰ মুৰাক কামিনীক কমল অমল মুহ লফি ৮ শ চুকে জগত আধাক।

পদ—ঘন ঘন নয়ন পকজ মূহ হেবি হেবি কৰত কামু কেলি। আলিফি অফ অনসংশ্বস বসিক ৰমণীক ভুজ মেলি।

> হাসি হাসি হৰষে হৰষে নখ পৰশে কুচ কাঞ্ছি ফাৰকানে।

> পূৰল পৰম মধুপাৰে ॥
>
> মধু অধৰ মধুপাৰে ॥

ক্ষিণী হৰণ নাট

শ্ৰীৰাম ৰায়া হৰিকো প্ৰমা ভক্তি ৰসিক স্থজান। কেশৱ চৰণ সৰোক্ত কিন্তৰ শক্ষৰ হৰি গুণ গান।

সূত্ৰ—ওহি পৰকাৰে ভক্তক কুপালু প্ৰীকৃষ্ণ কলি নীক ভক্তি বশ্য তথা বিবিধ বিহাৰ মদন-খেল-লীলা-কেলি-কৌতুক ক্য়ল। ৰাজকুমাৰাক পায় মনোৰথ পূৰল। সে নৃপনন্দিনীক মহামহোৎসৱ মিলল। জগতক পৰম গুকু নাৰায়ণ, ভলিকৰ পৰসনে পৰম সৌভাগিনী ভেল। নব ভক্তা পদ্মিনী শত সহস্ৰ দাসী পাৱল। ইন্দ্ৰক যভ সম্পতি নিজ মন্দ্ৰিৰে মিলল। শ্ৰীকৃষ্ণক চৰণ পক্ষক পৰমানকৈ প্ৰিচ্ছা ক্য় সৰ্বৰধা বহল।

শ্লোক –কান্ত্ৰণীহৰণনাটোখয়ং সম্পূৰ্ণো হৰিণা কৃতঃ । অস্মিলিমিত্তমাত্ৰোখহং জানস্থিতি মহত্তমাঃ॥

আহে সভাসদ লোক, কৃষ্ণচৰণ-প্ৰসাদত কৰিনাহৰণ নাট সম্পূৰ্ণ ভেল। ইহাত যত ন্যুনাধিক দোষ,
সে হবিম্মৰণে দূৰ হোক। ওহি কৃষ্ণচৰিত্ৰকথা, যে
সাধুসৱে শ্ৰন্ধায়ে কহে, শ্ৰন্ধায়ে শুনে সে সৱক হৰিব
কুণা মিলোক। অণিচ।

ৰুক্মিণী-হৰণ নাট

আহে লোকাই দেখু দেখু ভাটকমুথে কলিণী কৃষ্ণতথ শুনিয়ে, কৃষ্ণচংগে শ্রদামাত্র কয়ল, অভয়ে
ভকতক পৰমকুপাল শ্রিক্ন, তনিকর বস্তা ত্য়া গৃহগৃহিণী কয়ল। আঃ হবিভক্তিক মহিমা কি কহব।
জানি কৃষ্ণচরণে চিত্ত দিয়া নিংসুৰে হবি বোল
হবি বোল।

অধ—ভটিমা

(মঙ্গং বক্তবাং, মুক্তিমঙ্গণম্)।

ক্ষম ক্ষম ক্ষণভাষাৰন যদুদের।

পদপক্ষাংক অমুক্ষণে কক সের॥

যোহি হৰল ক্ষিণা কক মান।

যোহি কৰতু নিতা মুকুতিবিধান।

হৰষে নাচত হৰ যাকেৰি আগে।

গকড়ক পেখি পলাৱল নাগে।

থসল বাঘান্তৰ বসন উঝাৰ।

সোহি কৰতু নিতা মুকুতি ভোহাৰ।

যোহি ক্লাধি মহ বাদ্ধল সেতু।

ৰাক্স বাবণ মাৰণ হৈতু।

ভীতা ভকতা সাতা কক ত্ৰাণ।

সোহি কৰত নিতা মুকুতিবিধান।

অঘ, বক, কেশী, কংশ যত আৰ। দুষ্ট অৰিষ্টক মোড়ল ঘাৰ। পুতনা চেতৰ শোষল প্ৰাণ। সোহি কবছু নিভা মুকুভি বিধান ॥ ঝজু " কুবুজী যো কয়লি একান্ত। কুবলয় জিনি উপাৰল দান্ত । কয়ল ৰক্ষণালে মাল নিৰ্ভান। সোহি কৰত নিভা মুকুভি বিধান ॥ যোহি বিষয়দ বাত আক্ষালি। কৰত কৌ চুক নৃত্য কালি নিকালি॥ গোকুল ৰাখি বজি কক পান। সোহি কৰতু নিভা মুকুভিবিধান ॥ শ্ৰীৰামৰায়া ভক্তি স্কান। क्रवादाङ कृष्ठ नाहे निवमान ॥ कक्षिणो-इबन माउँ श्वधाम । কুষ্ণাকিকৰ ওহি শকৰ ভাগ ৷ শুন শুন সাধু সভাসদ লোই। মুক্থক দোষ ধৰবি নাহি মোই॥ হৃদি মাধৱ মতি যোহি মোহি দিলা। সোহি অফুৰূপে কৰল হৰিলাল। ॥ যাহেৰ যাইতে ইচ্ছা বৈকুণ্ঠ বাট। শুনা সাৱধানকয়ো কৃষ্ণক নাট॥

পৰম বন্ধ হৰি চৰিত্ৰ বিনাই।
নাহি নাহি গতি কলিত লোকাই॥
অবহু নাহি বৃদ্ধি শান্তক মৰ্ম।
নামত শৰণ লেছ সব ধৰ্ম॥
কলিমল মথন পৰম হৰি নাম।
জানি সরহি নৰ বোলা ৰাম ৰাম॥

করিণীহবণনাম নাটকং সম্পূর্ণমিতি।

0

• টিপনী

5	মূহে—মূহেৰ।	3,	वारह—वाक ।
-16	সোহি—সেনে।	*	মোহি—মোৰ।
4	বোহি—বিজনে।		यारकवि—शव।
*	कर-करन्।	*	ভरदा—२≷।
3	धव्रि चित्रण ।	5.6	স্মূল—স্মস্ত ।
5.3	सारक्षि-साव।	33.	পৰিবন্তন-আলিখন।
5.90	निकानि-डेनियारे मि, व्यपि	वि।	
50	ভ্ৰে-ভাবে, ওছায়।	3.6	লেহি—লয়।
5.6	পয়োনিধি—সমূত্র।	3.4	बहि-परें।
5 9	करुहेक्-देकरहा।	5.5	नहेवब-विनात्री, क्ष्मब।
20	व्यवस—देखा	2.5	नामाञ्न्यव ।
2.2	हेन्स्कि-हत्स्य निविना।	2.0	मजीवनृशूव।
2.5	বোলে—শব্দ কৰে।	24	কন্নকহো—কৰি।
10	কণ্ল—কৰিলে।		পরসাৰ—উৎসৱকৰি ।
25	61年—6號 1	15	উলোব—উচ্ছলৈ।
10.0	মোভিয— মৃকা।	40)	टेशह—त्यस्म ।
44	हरकाव-हाटेक हरकादा।	***	निकान-वड, वाशवा।
41	८क्यूव—वाक् ।	94	কাঞ্চিমেখলা, চক্ৰহাৰ।
10.5	ঐ ठन —এইमद्रव ।	**	বাত—কথা!
-64	হ্মারকিথিক—আঠিকি।	103	চপয়চপয়চনতে।

0

১০০ ক্লিণী-হৰণ নাট

	ষহ—যোৰ।	8.5	ওতিয—উত্তম।
12	লোহে—শোভা কৰে।	EW:	পুৰিতে—দেখি।
**	উনিকৰ—এওঁৰ।	9 4	বিগাৰি-বিচলিত হৈ ৷
8.5	निम-निद्या	44	ৰাভা—ৰঃ।।
15	বলিভ—নোলোকা।		
0.2	ত্ৰিবলি—ককাল আৰু গলখনৰ	থো	শংখারা মঙ্গং।
52	আৰক্ত-অলপ ৰঙা।		
K.5	ধ্বজ-ধ্বজ, ব্ৰন্থ অসুশ এই বি	নটা	চিন গোগাঁইৰ পাদপন্মত
	व्यारह ।	4.0	বুবান—ভেকা।
6.0	ধনি—ক্ষৰী গাড়ক।	1.0	ভোই—ভোমাৰ 1
	গ্রাহ—ক্রান, ভাগ্রহ।	4.9	মোই—মোৰ।
4.5	ভেন্ট — ভেট, লগপোৱা।	eV.	ণিক—আছে।
4.3	বিমৰিশ—বিবেচনা কৰা।	20.0	পাউ—প্রিয়স্বামী।
45	অৱহ—এতিয়াহে।	4%	বিপাক—বিপদ।
**	বিপ্রিয়—অপ্রিয়, তুখলগা।	ys.	অভিয়াবি—এভাব।
44	বাভে—ৰভাহে।	**	উপাৰন-উভালিলে।
63	লাইলগাই।	**	নেহা—প্ৰেম!
45	टेक्टरु—् किस ।	22	विहिविधि।
15	বিক্লীবিহবলা।	43	সাধিতেসাধিবলৈ।
44.	ভথি—ভভ।	2.5	यङ्—यश्राख ।
40	গুডল—গুলে।	Nb.	म्ब-म्ब, नाकव ।
1.1	ভবি-ভাৰ।		The second second
16	নিকাৰ-অপকাৰ, অপমান।	4.9	চাপ—ধন্থ।
**	ভৰিভ—বিজ্লী।	95	ক্ষড়িত—অলিথকা

পিঠি ৩৪ শাৰী । নেহাৰী – চাই।

- ৮ বাহুৰি—উলটি। ৮ বিচুৰি—বিচাৰি।
- ি বয়নী মহ—মান্ততে নিলাটো আছে। পিঠি ৩৬ শাৰী ৮ ঝুৰে – চকুৰলো টোকে।
- শিক্তিৰা বল্ল।
  শিক্তি ৪৬ শাৰী ৫ বছ হীন, দৰিলে।
- ^{৮৮} লম্বি—সাৱতি ধৰি।
- ७० व्यन्न-कामरणद, महन्। ०० अख्-नवन, रहाका।